Bijdrage tot de kennis der militaire toestanden in de vesting Maastricht tijdens den staat van beleg 1830—1839.

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

In de Mei-aflevering van dit Tijdschrift, blz. 425, werd welwillend aangekondigd mijn werk over *De Belgische Omwenteling in Luik en Limburg tot aan het verlies van Venlo in November 1830.*

Zonder tekort te doen aan de geschiedkundige waarde van dat boek, wilde ik bij de samenstelling daarvan toch steeds in het oog houden, dat ook de *general reader* het met genoegen zou lezen, waartoe vereischt werd een niet te breedvoerige opzet, een niet afdalen in technische bijzonderheden, die den gewonen lezer konden afschrikken. Reeds daardoor moest, gelijk ik op blz. 3 aldaar aanteekende, zéér veel onvermeld blijven; zoo de in deze verhandeling bewerkte stof. Ik bepaal mij hier uitsluitend tot, wat men zou kunnen noemen, het statisch gedeelte der militaire toestanden, doch ook dit geenszins volledig: het is slechts eene bijdrage daarvoor. Ik geef dus geene bijzonderheden over werkzaamheid te velde, en zal evenmin de verhoudingen tot het burgerlijk gezag onder de aandacht brengen. Naar mijn werk verwijs ik met de letters: LL.

I.

Het Opper-, het Provinciaal en het Plaatselijk commando.

Maastricht was door ligging, uitgebreide verdedigingswerken en bevolking, zoowel eene aanzienlijke stad als eene vesting van den eersten rang. Vooral met betrekking tot Duitschland moest zij van groot gewicht geacht worden. Reeds in den Romeinschen tijd was Keulen het uitgangspunt voor den heirweg, die bij Maastricht de Maas overschreed, Tongeren aandeed, dwars door het „Steenkoolbosch" (*Carbonaria Silva*) den loop van de Maas en de Sambre volgde, bij Kamerijk de Schelde bereikte, de taalgrens ongeveer vormde van België's Vlaamsche en Waalsche gedeelten, de voornaamste verbinding was tusschen den Rijn en Frankrijk, en gedurende de gansche Middeneeuwen den naam bleef voeren van *chemin de Brunehaut.* [1]) Zulk eene ligging bracht ook voor

[1]) *Geschichte Belgiens* von Henri Pirenne (1899). Dl. I, blzn. 4—5. — Bij de *Neerlandia* van 1904 is gevoegd eene onderrichtende „*Kaart der taalgrens* in België en Noord-Frankrijk".

Bijdrage tot de kennis der militaire toestanden in de vesting Maastricht tijdens den staat van beleg 1830—1839.

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

In de Mei-aflevering van dit Tijdschrift, blz. 425, werd welwillend aangekondigd mijn werk over *De Belgische Omwenteling in Luik en Limburg tot aan het verlies van Venlo in November 1830.*

Zonder tekort te doen aan de geschiedkundige waarde van dat boek, wilde ik bij de samenstelling daarvan toch steeds in het oog houden, dat ook de *general reader* het met genoegen zou lezen, waartoe vereischt werd een niet te breedvoerige opzet, een niet afdalen in technische bijzonderheden, die den gewonen lezer konden afschrikken. Reeds daardoor moest, gelijk ik op blz. 3 aldaar aanteekende, zéér veel onvermeld blijven; zoo de in deze verhandeling bewerkte stof. Ik bepaal mij hier uitsluitend tot, wat men zou kunnen noemen, het statisch gedeelte der militaire toestanden, doch ook dit geenszins volledig: het is slechts eene bijdrage daarvoor. Ik geef dus geene bijzonderheden over werkzaamheid te velde, en zal evenmin de verhoudingen tot het burgerlijk gezag onder de aandacht brengen. Naar mijn werk verwijs ik met de letters: LL.

I.

Het Opper-, het Provinciaal en het Plaatselijk commando.

Maastricht was door ligging, uitgebreide verdedigingswerken en bevolking, zoowel eene aanzienlijke stad als eene vesting van den eersten rang. Vooral met betrekking tot Duitschland moest zij van groot gewicht geacht worden. Reeds in den Romeinschen tijd was Keulen het uitgangspunt voor den heirweg, die bij Maastricht de Maas overschreed, Tongeren aandeed, dwars door het „Steenkoolbosch" (*Carbonaria Silva*) den loop van de Maas en de Sambre volgde, bij Kamerijk de Schelde bereikte, de taalgrens ongeveer vormde van België's Vlaamsche en Waalsche gedeelten, de voornaamste verbinding was tusschen den Rijn en Frankrijk, en gedurende de gansche Middeneeuwen den naam bleef voeren van *chemin de Brunehaut.* [1]) Zulk eene ligging bracht ook voor

[1]) *Geschichte Belgiens* von Henri Pirenne (1899). Dl. I, blzn. 4—5. — Bij de *Neerlandia* van 1904 is gevoegd eene onderrichtende „*Kaart der taalgrens* in België en Noord-Frankrijk".

de nieuwe geschiedenis mede een grooten rijkdom aan krijgskundige herinneringen. Maastricht werd beroemd door de verdediging tegen den Prins van Parma (1579) en door de verovering van FREDERIK HENDRIK (1632); door de belegering van LODEWIJK XIV (1673) en van den Maarschalk van Saksen (1748); door de eerst mislukte (1793), daarna geslaagde inneming (1794) ten tijde der groote Fransche omwenteling. [1])

Niet gesteund door een leger, vereischte de vesting een sterk garnizoen. Hare 2300 man bij den aanvang der Belgische onlusten was, naar de zuinigste berekening, nog geen derde van hetgeen vereischt werd; bovendien telden daaronder vele niet te vertrouwen Zuid-Nederlanders. Met deze beperkte macht moest zoowel de vijand van buiten, als eene kwalijk gezinde bevolking van 22.000 zielen in bedwang gehouden worden. Misschien gaf het eene zedelijke kracht, dat het hoofdmiddel ontbrak, hetwelk zoowel de bezetting tot eene laatste wijkplaats dienen, als de oproerigen beheerschen kon: eene citadel. Wel lagen in de nabijheid twee forten, doch ofschoon zeer geschikt voor het tegenwerken van een aanval van buiten, hadden zij in ieder geval een te geringen omvang voor verblijf van de talrijke manschap. [2])

Het Rijk der Nederlanden was destijds verdeeld in 7, later in 6, *Groot Militaire commando's*, met de hoofdkwartieren Amsterdam, Deventer, Maastricht, Leuven, Bergen, Gent, Hasselt. Onze Limburgsche hoofdplaats behoorde tot het 5e G. M. C. en daar bovendien iedere provincie een gewestelijk commando omvatte, was Maastricht de zetel van een Generaal voor het Groot Militair- en van een voor het Provinciaal commando; verder waren er gevestigd de 5e Genie- en de 5e Artillerie-directie.

Bevelhebber van het 5e G. M. C. was bij het uitbreken der revolutie de Luitenant-Generaal VON HELDRING, die echter reeds medio September 1830 vervangen werd door den Generaal-Majoor DIBBETS. In mijn aangehaald werk heb ik uitgeweid over het verleden dezer bevelhebbers en over hetgeen de eerste tot zijne vervanging verrichtte voor het in bedwang houden der vesting, zoodat daarop niet behoeft teruggekomen te worden. [3]) Destijds stonden de departementen van *Oorlog* en *Marine* onder één hoofd, namelijk den tweeden zoon des Konings, Prins FREDERIK, die bij Kon. Besl. van 25 December 1829 den eenigszins vreemden titel had gekregen van *Admiraal en Kolonel-Generaal*; hij werkte rechtstreeks met den Koning en zat in den Ministerraad. Onder hem werd ieder der departementen bestierd door een *Directeur-Generaal;* van Oorlog was het de Luitenant-Generaal DOMINIQUE JACQUES DE EERENS, van Marine de Vice-Admiraal CONSTANTIJN JOHAN WOLTER-

[1]) Over het beleg van Maastricht 1792—1794, zie o.a. het *Journal des Sciences militaires*, December 1902, blz. 348.

[2]) Blz. 193 van *De Veteraan of de Krijgsbedrijven der Hollanders in België* door Kol. C. A. GEISWEIT VAN DER NETTEN (1837).

[3]) Zie LL. blzn. 40—45.

BEEK. Om den naar het tooneel der onlusten getogen Prins FREDERIK en den betrokken Directeur-Generaal op de hoogte te houden, waren de militaire bevelhebbers verplicht duplicaten van hunne aan de eene autoriteit gezonden depêches, te doen toekomen aan de andere. [1])

Een van des Opperbevelhebbers adjudanten was de Kapitein VAN WINTERSHOVEN, wiens „bijzondere diensten" DIBBETS ten hoogste waardeerde. Reeds sedert 1815 bekleedde hij zijn tegenwoordigen rang; krijgsgevangenschap in Spanje had hem ongelukkig doen dienen. Nam de Opperbevelhebber dezen adjudant eerst over met de aanvaarding van het commando, daarentegen stond hem sinds 1819 als adjudant ter zijde de Kapitein GREENLEAF, ook al sedert 1815 in dien rang. Hij kreeg een lichaamsgebrek, waaraan hij voortdurend veel leed en dat hem meer voor bureauwerkzaamheid dan voor den velddienst geschikt maakte. Vóór hij in 1819 adjudant werd, was hij op het departement van Oorlog werkzaam en verwierf toen reeds den naam van bijzonder discreet te zijn. DIBBETS had evenzeer een onbegrensd vertrouwen in hem. „Twaalf jaren bij mij als adjudant, allen mogelijken dienstijver, beleid en trouw hebbende aan den dag gelegd, vooral gedurende de zes maanden, toen verraad en gevaar mij van alle zijden omringden, gaf hij", getuigde de Opperbevelhebber dd. 23 Augustus 1831, „dag en nacht bewijzen van onvermoeid te zijn, de zoo gewichtige dienst van mijn bureau *alleen* op zich te nemen, en ten volkomen genoegen te dirigeeren; geene enkele gunst gedurende deze twaalf jaren hebbende ontvangen, biedt zich nu de gelegenheid aan dezen verdienstelijken officier, die het volle vertrouwen bij mij heeft verworven, tot ridder der Militaire Willemsorde voor te dragen, en hem verder in de welwillendheid aan te bevelen." Dit schrijven aan *Oorlog* was een gevolg van den Tiendaagschen veldtocht; als meer voordrachten inhoudende, wordt het nog herhaalde malen in herinnering gebracht. De Regeering ging op het voorstel-GREENLEAF in. Een paar jaar later verbreidde zich het gerucht, dat de adjudant tot den katholieken godsdienst was overgegaan; de Opperbevelhebber haastte zich den ongunstigen indruk weg te nemen, dien dit te 's-Gravenhage kon te weeg brengen. „In de Belgische bladen wordt vermeld", luidde zijn rapport aan *Oorlog* dd. 21 Januari 1835, „dat mijn adjudant, de Kapitein GREENLEAF, tot de R. C. kerk is overgegaan. Sedert den jare 1829 werd dit dan ook reeds door mij en algemeen in de stad, als eene gedane zaak beschouwd. Te dier tijde, tot de Inspectie te Brussel zijnde, is mij daarover door den heer Generaal-Majoor, Directeur van het personeel gesproken, en ter gelegenheid ik de eer had bij den Koning ter audientie te worden toegelaten, werd van deze zaak ook gewaagd. Zijne Majesteit zal zich dit voorzeker nog wel herinneren. Nu *zestien* jaren, dat de Kapitein GREENLEAF als adjudant bij mij is, heb ik steeds het volste vertrouwen in hem kunnen stellen, en nu niet minder dan voorheen." Ook in 1837

[1]) Zie de aanschrijving in LL. *Bijlagen*, noot 80.

herhaalde de Opperbevelhebber, naar aanleiding van een schrijven over geheim te houden zaken, dat de intusschen tot majoor bevorderde GREENLEAF boven alle verdenking stond. „Bij deze gelegenheid", luidde het rapport dd. 16 November 1837, hetwelk ons tevens een naderen blik gunt in DIBBETS' bureauwerkzaamheid, „vermeen ik Uwe Excellentie te moeten bekend maken, dat alle geheime of vertrouwelijke stukken alleen door mij worden gelezen, en dus de Majoor GREENLEAF, mijn adjudant, die gewoonlijk de geleidebrieven schrijft, van dezelve geene inzage bekomt, hoezeer ik het Zijn Edele ten volle kan toevertrouwen, daar, sedert nu ongeveer twintig jaren bij mij zijnde, hij nimmer, zelfs geen schijn van indiscretie heeft doen blijken. Vele stukken moeten ook geboekt worden, zoodat wel een enkel persoon, dit vertrouwen moet worden geschonken, te meer, daar het schrijven mij, door eene steeds gevoelige aandoening der jicht, veelal belet wordt, hetgeen mij pijnen en *moeite* genoeg veroorzaakt. De Majoor VAN WINTERSHOVEN heeft met deze dienstcorrespondentie nog niets te doen gehad, en hierover wordt ook met hem nimmer gesproken. U.E. kan alzoo stellig verzekerd zijn, dat alle vertrouwelijke zaken, zooals dan nu ook *zeven* jaren is gebleken, in den volsten zin van het woord, *zeer geheim worden behandeld.*"

Het Provinciaal commando was opgedragen aan Generaal-Majoor DAINE, echter reeds bij Koninklijke Disp. van 11 October 1830 vervangen door Generaal-Majoor VAN BOECOP. In mijn aangehaald werk heb ik over deze beide persoonlijkheden voldoende uitgeweid. [1]) Adjudanten van het Provinciaal commando waren de verdienstelijke Kapiteins UMBGROVE en PISUISSE.

Het Plaatselijk commando werd vervuld door den Kolonel BRADE. Zich onderscheidende door bijzondere activiteit, het goed volbrengen der gegeven bevelen, het handhaven der orde onder de talrijke bezetting, vooral van zooveel gewicht in de maanden van 1830, toen overal defectie dreigde, stelde de Opperbevelhebber hem hoog, zonder echter blind te zijn voor het groot gebrek, dat hij jegens de burgerij niet den rechten toon wist aan te slaan. Zijn gemis aan bezadigdheid zou het zelfs bedenkelijk maken, oordeelde DIBBETS, om hem te Maastricht te laten, wanneer de vredestoestand mocht intreden en vooral dan, bij de overspannen gemoedsgesteldheid der ingezetenen, kalmeerend gehandeld moest worden; aldus luidde het in een rapport van 26 Augustus 1831, in verband met den hem toe te kennen generaalsrang, waardoor de ondergeschikte tot eene meer zelfstandige positie geraakte. Ook stond BRADE in geene goede verstandhouding met Generaal VAN BOECOP, noch met den chef der Artillerie, Kolonel, later Generaal-Majoor, VERKOUTEREN. Vandaar dat in 1837, toen VAN BOECOP met verlof ging, de Opperbevelhebber zichzelf, en niet Generaal VERKOUTEREN met het provinciaal commando belastte, een middenweg, rapporteerde DIBBETS dd. 12 Juli

[1]) Zie speciaal over de vervanging het XXste Hoofdstuk LL.

van dat jaar, welke ook voor het vervolg in acht genomen diende te worden, wegens het anders „daaruit te voorziene *conflict* tusschen ZHEd.Gestr. en den Heer Generaal-Majoor BRADE".

Ten deze vinde nog eene, waarlijk niet onaardige, persoonlijke herinnering hare plaats. Tot het dorp Eysden, ten zuiden van Maastricht, behoort het gehucht *Breust* met een klooster, waarvan bij mijn bezoek dd. 28 Juli 1903, „rector" — een eeretitel — was de Heer MEULLENERS. Deze hoogbejaarde geestelijke ving in mijn gesprek met hem aan met van DIBBETS te getuigen, dat de Generaal de reputatie had van een edel mensch te zijn, royaal, en politieke tegenstanders kunnende verdragen; daarop sprak de Heer MEULLENERS eensklaps over BRADE, die, volgens hem, bekend stond als een hoogst lastig mensch. Toen eens burgers bij den Opperbevelhebber kwamen klagen over BRADE's optreden, had hij hun ten antwoord gegeven, verhaalde de Heer MEULLENERS mij: „Ja, kijk eens, ik moet zelf met hem schipperen". Ik deelde den Heer MEULLENERS mede, dat de officieele correspondentie althans dat praatje bevestigde: dit *althans*, omdat de meest onmogelijke verhalen over den geduchten Opperbevelhebber nog heden ten dage in het Limburgsche rondloopen, verhalen, die werkelijk kant noch wal raken.

De Kolonel — weldra Generaal — BRADE, werd in deze moeilijke tijden uitnemend bijgestaan door de Plaats-majoors Kapitein STOKKER en de 1ste luitenants SÜDHOFF en SCHAEFFER. „Indien", getuigde een rapport dd. 29 Juni 1832, „de wijze, waarop de plaatselijke dienst uitgeoefend, orde en rust gehandhaafd, en alle gegeven bevelen strengelijk worden nagekomen, mij in staat stelt deswegens het meest voldoend verslag te geven, is zulks voorzeker toe te schrijven aan den onvermoeiden ijver van den Heer Generaal-Majoor, Plaatselijken Kommandant, met medewerking der Plaats-majoors."

II.

DE GENIE-DIENST.

Terwijl de Opperbevelhebber het mogelijke deed om den vijand van de vesting af te houden, had hij voor de verdedigbaarheid der stad mede geen arbeid gespaard. Eerst den 5en December 1830 kon hij *Oorlog* berichten, dat de vesting zoowel tegen een onverhoedschen aanval van buiten als tegen oproer en verraad van binnen verzekerd kon geacht worden. „Om dit doel te bereiken", beschreef hij nader, „heeft men in alle soort van behoeften moeten voorzien; alle de ophaalbruggen, poorten, barrières, enz. hebben gedeeltelijk aangemaakt, vernieuwd en ten deele hersteld moeten worden. De deuren, vensters en portalen van de bomvrije kruitmagazijntjes zijn allen geblindeerd. Een aantal houten pulvermagazijntjes, na dezelve behoorlijk hersteld te hebben, zijn geplaatst geworden. In de buitengewone behoeften van wachthuizen en schilderhuizen heeft men voorzien. Het aantal, zoo binnen de stad en voor de poorten, als op de forten St. Pieter, Koning Willem,

ravelijn C en het fort Le Roy geplaatste palissaden, kan nagenoeg op 20.000 geschat worden. Men heeft een groot getal fascines en schanskorven vervaardigd. Al het aardwerk van den hoofdwal en van eenige voor de poorten gelegen buitenwerken, zoowel als van de straks genoemde forten, is onder behoorlijk profiel gebragt, terwijl eindelijk ook aan het houtwerk van sluizen en beeren, aanzienlijke herstellingen zijn aangebragt geworden. — Voormelde werkzaamheden loopen thans ten einde, terwijl de daaraan besteede kosten de som van *f* 28.000 niet zullen te boven gaan, eene som, welke bij de weinige alhier voorhanden geweest zijnde middelen, als ten uiterste gering moet beschouwd worden. Wierd echter, in de tegenwoordige omstandigheden, het Rijk in een regulieren oorlog gewikkeld, zóó dat men zich zoude moeten vervat maken om een geregeld beleg te kunnen doorstaan, dan moet er nog zeer veel gedaan worden, om den staat van verdediging der vesting Maastricht te volmaken. — Al het bruikbare hout rondom de vesting is gekapt en verwerkt, zoodat weldra niet een enkel stuk, zelfs voor eene geringe palissadeering meer voorhanden zijn zal."

Directeur van de 5e Directie der fortificatiën was de hoogbejaarde Luitenant-Generaal Croiset. Het laat zich eenigszins verwachten, dat de in medio September 1830 als Opperbevelhebber aangewezen Generaal-Majoor Dibbets, die eerst bij Kon. Besl. dd. 26 Januari 1831 tot Luitenant-Generaal werd bevorderd, niet zoo gemakkelijk zijne wenschen zou zien nagekomen door den Luitenant-Generaal Croiset. De weldra ontstane onmogelijke verhouding teekent zich door volgend briefje dd. 25 November 1830 van den Opperbevelhebber aan den commandant der Genie: „Het plan der vesting Maastricht herhaalde reizen vruchteloos zijnde gevraagd, heb ik de eer Uwe Exc. te verzoeken mij hetzelve toe te zenden, dan wel de mededeeling daarvan schriftelijk te weigeren". De wanverhouding zat echter dieper dan in het rangverschil. De Opperbevelhebber kende Generaal Croiset en had van zijne geschiktheid een zeer geringen dunk. „Bij het aanvaarden van het Opperbevel in deze vesting", schreef Dibbets den 1sten Januari 1831 aan *Oorlog*, „nam ik het vast besluit mij hoegenaamd niet te ver laten, op de, als ooggetuige, sedert vele jaren aan mij bekende dienst van voornoemde Generaal, maar droeg de zoo hoogst belangrijke als gewigtige vervulling derzelve op, aan den Luitenant Kolonel Ninaber en nadien aan den Majoor Engelen, welke beide hoofdofficieren volkomen aan de verwachting beantwoord en alle regt op mijn vertrouwen verkregen hebben. Indien ik daarentegen den gewonen weg had ingeslagen en zwak of verblind genoeg ware geweest, met dezen hoogbejaarden Generaal te rade te gaan, dan zoude de vesting welligt reeds voorlang aan 's Konings gezag onttrokken zijn, hetgeen ik nu, als het ware, verpligt ben rondborstig te verklaren." — In welk een toestand Croiset de zaken had laten verloopen, schetst de Opperbevelhebber op eene wijze, die ons doet denken aan den vervallen staat, waarin Generaal Schepern Venlo aantrof, eene vesting, die dan ook weerstands-

loos bleek. „De tegenspoed en hinder, welke het Geniewezen in deze vesting, van den beginne af, ondervindt", rapporteerde DIBBETS den 4en Maart 1831 aan *Oorlog*, „is aan de bestaand hebbende 5e Directie van Fortificatiën te wijten, daar poorten, ophaalbruggen, barrières, sluizen en duikers zich allen in een verwaarloosden staat bevonden; ook ontbreken de noodige gereedschappen in het magazijn der Genie, en hebben bij de Artillerie moeten worden aangevraagd." — En den 8sten d. a. v. bij rapporten over kazematten: „Voorzeker zal Uwe Exc. met bevreemding daaruit ontwaren den slechten, ja zelfs onbruikbaren staat, waarin zich dezelven bevinden. Dit zijn alzoo de vruchten, welke de diensten van den heer Luitenant-Generaal CROISET en den Kolonel-ingenieur VAN DER WIJCK, in der tijd hebben opgeleverd. De bruggen zijn sedert jaren niet nagezien, en twee derzelve, aan de Bosch- en Oude Wyckerpoort, alsnu ingevallen, niettegenstaande jaarlijks ruim *f* 10.000 tot onderhoud der vestingwerken is verleend geworden. De langdurige ongesteldheid van den heer Luitenant-Kolonel CAMERLINGH, welke hem verhinderd heeft, gedurende anderhalf jaar eenige dienst te doen, is welligt oorzaak van den vervallen staat, waarin zich de vesting bevindt. In plaats vooral in vredestijd aan het herstel van poorten, bruggen en barrières te denken, heeft men eerder kunnen besluiten, kosten aan te wenden, tot het in stand brengen der woning van den administrateur van het Garnizoenshospitaal en andere werkzaamheden, welke voor de onontbeerlijken hadden behooren te wijken."

Het geringe vertrouwen, dat de Opperbevelhebber in de toewijding van den Genie-commandant stelde, werd nog door een zeer betreurenswaardig incident verergerd. De Maastrichtsche katholieke familie BOSCH had tot hoofd een geneesheer. Afkeerig van het Nederlandsch gezag, werd de dokter eerlang verplicht de stad te verlaten; hij bleef echter op een buitenverblijf in de nabijheid wonen, „om", schreef DIBBETS den 5en Augustus 1834 aan *Oorlog*, „met zoodanigen, aan wie de stad is ontzegd, en anderen nog daarin woonachtig, gemeenschap te houden"; aan herhaalde verzoeken om de vesting weder te mogen betreden, gaf dan ook de Opperbevelhebber geen gevolg. Verscheidene leden der familie ontvingen het Belgische Kruis, wegens hunne aan de revolutie bewezen diensten. Zoo Mr. ADOLPHE BOSCH, werkzaam aan het dagblad *Le Belge*. „Il contribua", leest men in de bijschriften der onderscheidingen, „à développer l'esprit national et à organiser la résistance aux actes oppressifs du gouvernement déchu; il se chargea, dans le mois d'août et de septembre 1830, de faire les commandes d'armes et de munitions à Liége, et accomplit avec le plus grand dévouement les missions, qui lui furent confiés sous le gouvernement provisoire dans la province de Limbourg." Evenzoo HENRI BOSCH: „accusé d'avoir organisé un coup de main pour s'emparer de la place de Maestricht, il fut obligé de quitter cette ville pour se soustraire, et parcourut diverses communes des environs où il fit reconnaître le gouvernement provisoire." — Tot deze lieve familie behoorde de adjudant van Generaal

CROISET, de 1ste Luitenant-ingenieur PAULUS PROSPER BOSCH, die zich in den aanvang van October 1830 ziek meldde. Den 5en 's avonds ging de Generaal eens zien, hoe zijn adjudant het maakte; het bleek hem nu, dat de geheele familie gevlogen was. „In de waan gelaten", berichtte CROISET den volgenden dag aan den Opperbevelhebber, „dat de 1ste Luitenant-ingenieur en adjudant dezer directie P. P. BOSCH, sedert een paar dagen ziek te huis was, heb ik integendeel mij op gisteren avond overtuigd, dat dezelve met vrouw en kind deze vesting in de stilte verlaten heeft, terwijl alles doet vermoeden, dat hij naar Luik of Brussel geweken is. Bij de Directie-papieren wordt niets vermist." Beter ingelicht, kon Kolonel VAN DER NETTEN op blz. 199 van zijn hiervoren op blz. 2 aangehaald, in 1837 uitgegeven werk getuigen, dat het overloopen van BOSCH te meer te betreuren viel, wijl deze „eerloos met de plannen der vesting overloopende, alle verdedigingsmiddelen en inrigtingen den vijand verraadde". Een jaar later, toch, aan *Oorlog* antwoordende op een schrijven over bekendheid bij den vijand met de vestingplannen te Maastricht, gaf de Opperbevelhebber in zijn rapport van 14 September 1838 verschillende redenen op voor die meerdere of mindere bekendheid, waarna hij aldus vervolgde: „Voorts is het bekend, dat door den verrader BOSCH, in het begin der maand October 1830, uit deze vesting gedeserteerd, als 1ste Luitenant-ingenieur en adjudant van den heer Lt.-Gl. CROISET, toenmalig Directeur der 5e Directie van Fortificatiën, vroeger op het topographisch bureau te 's-Gravenhage werkzaam geweest, en thans, Luitenant-Kolonel, kommandant der genie te Luik, deze vooral gewigtige stukken, de vesting betreffende, heeft medegenomen, en gewis daarvan gebruik zal hebben gemaakt; ook door zijne uitgebreide familiebetrekkingen in deze stad (allen, zonder onderscheid, tot de Revolutionaire Belgische partij behoorende), bevindt hij zich voortdurend in de gelegenheid, de vereischte inlichtingen te bekomen." — De Heer BOSCH had dus wel wil van zijn overloopen gehad; reeds in 1834 bekleedde hij den in dit schrijven vermelden rang. Laten wij de getrouwen te hooger waardeeren, die voor het lokaas niet vatbaar zijn gebleken en dientengevolge zich eene bedroevend langzame bevordering hebben moeten getroosten. Een paar dagen na zijne desertie, heeft de 2e Luitenant der Infanterie, CHARLES ANTOINE GAUCHIN zich aan het zelfde misdrijf schuldig gemaakt; beiden werden bij Kabinetsorder van 16 October 1830 als deserteur afgevoerd van het leger. [1])

Eene maand na BOSCH' heengaan, had *Oorlog* aan Generaal CROISET eene andere bestemming gegeven, op grond dat hij als directeur der Fortificatiën niet langer in het min of meer afgesloten Maastricht op zijne plaats kon worden geoordeeld. Had de Opperbevelhebber den 17en October aan *Oorlog* moeten rapporteeren, dat Generaal DAINE van

---

[1]) P. P. BOSCH werd in 1830 adjudant van den evenzeer overgeganen Generaal DAINE. Op blz. 146 LL. noem ik gene verkeerd HENRI BOSCH.

zijne beschikbaarstelling te Utrecht niet wilde weten [1]), er moest ook naar 's-Gravenhage gemeld worden, dat Generaal CROISET bezwaren tegen heengaan maakte. *Oorlog* antwoordde dd. 6 December 1830: „dat daar volgens art. 4 van het 4e hoofdstuk der Instructie voor het korps Ingenieurs, een directeur der Fortificatiën niet kan worden opgesloten in eene in staat van beleg verklaarde vesting, welgemelde Generaal alzoo Maastricht zal moeten verlaten, aan welke verordening ik UHgEd.Gestr. verzoek hem te herinneren, ten einde hij zich dienovereenkomstig gedrage, en daar er op dit oogenblik geene plaats behoorende tot de 5e Directie van Fortificatiën, behalve Maastricht, bestaat, waar de Generaal zijne functiën als directeur in dezelve zoude kunnen uitoefenen, verzoek ik UHgEdG. hem te autoriseeren om zich herwaarts te begeven, ten einde alhier nadere bevelen te ontvangen. Indien echter", luidde het verder, „zijne hooge jaren zijn vertrek uit Maastricht in deze oogenblikken moeijelijk, of het voor hem onmogelijk mogten maken om zich elders te vestigen, verzoek ik UHgEdG. mij zulks te doen kennen, ten einde dienaangaande zoodanige maatregelen te kunnen nemen, als het meest geraden, en met het belang van de dienst overeenkomstig zullen worden bevonden." Deze machtiging gaf den Opperbevelhebber gelegenheid tot dadelijk optreden. De Heer CROISET was, als directeur der Genie, lid van den dd. 1 October 1830 te Maastricht ingestelden *Raad van defensie.* [2]) Op het ontvangen van de nadere overplaatsingsmissive, stelde DIBBETS den Geniecommandant niet slechts hiermede in kennis, doch onthief hem dadelijk van het lidmaatschap des Defensieraads. De ontslagene meende dit met een hoogst toornig schrijven te moeten beantwoorden, hetgeen den Opperbevelhebber alsnog aan hem dd. 2 Januari 1831 deed schrijven: „UHoogEdGestrenges allezints ongepast antwoord op mijne missive van den 31sten December j.l. N°. 497, die daartoe hoegenaamd geene aanleiding heeft gegeven, zal, te zijner tijd, onder het oog van den Koning worden gelegd. Van het oogenblik, dat ik de dépêche van het Departement van Oorlog dd. 6 December l.l. N°. 58 ontving, kon en mogt ik UHgEdG. niet erkennen als Directeur der 5e Directie van Fortificatiën, evenmin als kommandant der Genie in deze vesting; gevolgelijk kon denzelve de zitting in den raad van defensie niet meer worden toegelaten. Mijn last zal dienvolgens geëerbiedigd en volbragt worden, zoodat van gisteren 1 Januarij, de functie van UHgEdG. als Directeur voornoemd, ophoudt te bestaan." Ook de Regeering had onderwijl hardhandige maatregelen genomen. Immers reeds bij Kon. Besl. van 23 December 1830 was de ontevreden generaal, in afwachting van pensioen, op non-activiteit gesteld, terwijl bij depêche van 12 Januari d.a.v. *Oorlog* gelastte, dat de genie-dienst moest worden overgegeven aan den Majoor-ingenieur ENGELEN.

---

[1]) Het rapport in LL. *Bijlagen* N°. 173.

[2]) Zie LL. blz. 79 en noot 125 der *Bijlagen*.

Deze officier was gehuwd met eene zuster van den Opperbevelhebber en toonde een krachtvolle steun te zijn voor al hetgeen verricht moest worden in het bevestigen der stad. Hij had echter het verdriet zijne gade te verliezen en werd zelf op het einde van 1836 doodziek. Vervuld „met innig leedwezen", zag DIBBETS zich bij schrijven dd. 12 December 1836 aan *Oorlog* genoopt om voor den lijder verlof te vragen. „Algemeen", getuigde dat stuk verder, „is het deelnemen, dat de toestand van dien waardigen hoofdofficier inboezemt, welke de achting en genegenheid, door kunde, ondervinding en eene voorbeeldelooze bezadigdheid van inborst, in den volsten zin heeft verworven. Mogt de steeds nog bestaande hoop op zijn geheel herstel te leur worden gesteld, veroorlove ik mij hem en zijne kinderen, in mijne dubbele betrekking van Chef en Behuwdbroeder, op het dringendst aan U.E. aan te bevelen." Den 1sten Januari 1837 werd de dienst aan den door *Oorlog* aangewezen Overste OORTWIJN overgegeven. „Het is wezenlijk te betreuren", schreef de Opperbevelhebber alsnog over ENGELEN, „dat die achtenswaardige hoofdofficier, immers voor het tegenwoordige, tot de actieve dienst buiten staat is; doch blijft steeds de hoop, om eenmaal weder een loopbaan te kunnen hervatten, waarin hij door langdurige goede diensten, zich voorzeker heeft onderscheiden."

In ondergeschikte rangen toonden zich mede bij de Genie tijdens en vóór den 10-daagschen veldtocht verdienstelijk de Kapitein WETTEREN DEKETH en de 1ste Luitenant ROSE. „Ofschoon", luidde het in DIBBETS' rapport dd. 23 Augustus 1831 over DEKETH, „de officieren der Genie gedurende de blokkade der vesting, niet in de gelegenheid geweest zijn, zich op eene dadelijke wijze te onderscheiden, zoo behoort evenwel deze kapitein, aan wien verscheiden gewigtige en ten volkomen genoegen volbragte diensten zijn toevertrouwd, op den voorgrond te worden gesteld, en kan alzoo geacht worden aanspraak te hebben op de Militaire Willemsorde." — Zwak als deze motiveering was, laat het zich wel begrijpen, dat de Regeering op de voordracht niet inging. ROSE was gelukkiger, daar hij reeds tijdens de insluiting der Citadel van Luik gewichtige diensten had bewezen, zich te Maastricht onder zeer moeilijke omstandigheden, in het beramen en uitvoeren van verdedigingsmiddelen bijzonder onderscheidde en niet minder toen, tijdens den 10-daagschen veldtocht, Tongeren werd bezet en den 7en Augustus van Maastricht een uitval werd gedaan.

Als nauw verwant met den dienst der Genie, volge hier die der *Mineurs en Sappeurs*, waarvan de Luitenant-Kolonel NINABER de chef was; wij lazen op blz. 6, dat de Opperbevelhebber ook in hem het grootste vertrouwen stelde. Reeds vóór den Belegstaat in de vesting werkzaam, droeg hij de meest volledige kennis, zoo van de localiteit als van de middelen der verdediging. Niets belangrijks had op dit gebied plaats gevonden, of NINABER was geraadpleegd; kwam het tot eene werkelijke verdediging, dan moest ook zijne vertrouwdheid met het aangelegde mijnstelsel van het grootste nut zijn. Kennis, be-

leid, onvermoeide ijver in de uitvoering der hem opgedragen plichten, waren de hoofdtrekken, waarmede de Opperbevelhebber hem kenschetste. Niet slechts toonde hij zich een uitnemend genie-officier, maar hij was in den volsten zin des woords soldaat, die in eene vesting van den eersten rang de rechterhand van den bevelhebber kon zijn. Maar daar komt de algemeene directie der Genie te 's-Gravenhage op de ongelukkige gedachte hem reeds in October 1830 over te plaatsen naar Nijmegen, en wel voor het mobiliseeren van twee compagnieën mineurs en sappeurs. Dat in die gewichtige dagen de overste werd verwijderd uit eene betrekking van zoo groot en dadelijk belang, als welke hij te Maastricht bekleedde, en dan nogwel voor eene taak, die evengoed door een kapitein kon vervuld worden, trok de Opperbevelhebber zich te meer aan, wegens de groote ongelegenheid, waarin de overste zich moest bevinden, wanneer hij zich te Nijmegen geplaatst zou zien, zonder eenige hulp en verwijderd van de administratie van het aan hem toevertrouwde korps. Terwijl bij missive dd. 11 December 1830 al deze bezwaren onder de aandacht van *Oorlog* werden gebracht, kon in ieder geval het vertrek voorloopig niet plaats vinden, wegens de berenning van de vesting door den vijand. „Op dit oogenblik", berichtte de Opperbevelhebber, „bestaat er volstrekt geene mogelijkheid voor den Luitenant-Kolonel NINABER, om zich, met den staf van het korps mineurs en sappeurs, immers met eenige zekerheid, naar de aangewezen bestemming Nijmegen te begeven; alle verandering in het personeel der bezetting, zelfs van enkele officieren, gelijk ook de geringste vesting- en andere werkzaamheden, worden dadelijk aan de muitelingen, door hun toegedane personen, overgebragt; ook houde ik mij stellig overtuigd, hij en allen, die hem vergezellen, zouden worden opgeligt."

Het departement van Oorlog wilde intusschen de wenschen der Geniedirectie niet wederstreven en aldus moest de overste in April 1831, toen de weg vrij geworden was, zich naar Nijmegen opmaken. De last daartoe ontving hij bij ondervolgend waardeerend schrijven van den Opperbevelhebber dd. 12 dier maand, dat ons tevens doet zien, hoe diep zich DIBBETS deze verplaatsing aantrok: „Sedert zeven maanden, heb ik groote diensten van UEdG. gehad, die door mij naar waarde zijn erkend. Bij eene tweede berenning of belegering zoude ik UEdG. in de gelegenheid hebben gesteld, zich in deze gewigtige vesting roem te verwerven; Uwe algemeene kunde in het militaire vak en het vertrouwen door mij in UEdG. gesteld, strekken daarvan ten waarborg. Niets is dan ook nu, gedurende drie maanden, verzuimd, om UEdG. in deze hoog belangrijke dienstverrigtingen te behouden; mijne gepaste, ja zelfs gegronde representatiën, hebben eindelijk geen invloed meer gevonden, zoodat de Algemeene Directie der Genie heeft goed gevonden, UEdG. tot eene dienstverrigting naar Nijmegen op te roepen, namelijk *het mobiliseren aldaar van twee kompagnieën mineurs en sappeurs*. De tijd zal doen zien, of UEdG. in deze betrekking, den

Koning en het Vaderland van meer dienst zult wezen. — Ik vind mij alzoo verpligt, ingevolge aanschrijving van het Departement van Oorlog van den 9en dezer N°. 19, UEdG. te gelasten, op de best mogelijke wijze, ten einde voorschreven, naar Nijmegen te vertrekken. Als opperbevelhebber in deze vesting, is het voor mij grievend, een der meest gedistingeerdste hoofdofficieren, in omstandigheden als thans, van hier te zien verwijderen; ik hoop echter UEdG. zich weldra weder onder mijne bevelen zal bevinden; zoo niet, zal UEdG. de welverdiende belooning ten gepasten tijd niet ontgaan. — Ontvang intusschen de verzekering mijner bijzondere genegenheid en hoogachting." — Den zelfden 12en April 1831 berichtte de Opperbevelhebber aan *Oorlog*, dat NINABER gelast was zich naar Nijmegen te begeven. Na nogmaals uiteengezet te hebben, waarom het doordrijven der Genie-directie „allerbevreemdendst" voorkwam, vervolgde het schrijven aldus:

„De vesting Maastricht is het hoofdpunt der groote strategische linie, zoo van de zijde van Holland als van Duitschland, waarop alle hoofdoperatiën geschieden moeten, weshalve gemelde vesting thans in Duitschland als de belangrijkste voorpost, zoo van die zijde als van Holland beschouwd wordt, terwijl, door het behoud van Maastricht België aan de oostzijde geheel is open gelegd, en, wel verre van dit in het oog te houden, en alle noodige middelen ter mijner beschikking te stellen, of ten minste mij die te laten behouden, welke ik thans heb, zoo geschiedt juist het tegendeel, waarvan de onderwerpelijke, door de Algemeene Directie der Genie, geprovoceerde aanschrijving een bewijs oplevert. De alleszins doelmatige en krachtdadige materieele middelen van verdediging zijn hun daarzijn alleen aan mij verschuldigd; de Algemeene Directie der Genie heeft weinig of niets daaraan toegebragt.

„Niet minder vreemd is het voornemen van gemelde Algemeene Directie om het personeel der Genie alhier dan eerst te vermeerderen, zoodra het zich zal laten aanzien, dat het werkelijk tot eene belegering dezer vesting komen zoude. Immers de eerste vereischte van den Ingenieur in zoodanig geval, is goed en grondig met de localiteit en met alle de middelen van verdediging bekend te zijn, eene kennis, welke met de meeste kunde en den besten wil, in eene vesting als Maastricht, niet in eenige weken te bekomen is.

„Eerbiedigende intusschen Uwer Excellenties bevelen, heeft de heer Luitenant-Kolonel NINABER last tot het vertrek naar Nijmegen bekomen; in geval echter de vijandelijkheden weder mogten aanvangen, en Maastricht belegerd werd, zal het Departement van Oorlog te laat inzien, dat men aan mijne zoo gepaste als gegronde representatiën had moeten gehoor geven.

„De verdiensten van meergemelden Luitenant-Kolonel op hoogen prijs stellende, heb ik de eer hiernevens te voegen, een extract uit de reeds opgemaakte voordragt van belooningen aan de onderscheiden wapenkorpsen."

Eerst na den 10-daagschen veldtocht echter werd de overste, die

reeds de Willemsorde bezat, op DIBBETS' nader voorstel van 23 Augustus 1831 gedecoreerd met het ridderkruis der Orde van den Ned. Leeuw.

Onder Luitenant-Kolonel NINABER hadden gediend de Majoor BERGSMA en de 1ste Kapitein J. B. HULET. De eerste onderscheidde zich zoowel in het commando van het hem toevertrouwde bataljon, als te voren, toen hij tijdelijk het commando der Genie had, „door kunde, beleid en ijver", waarom de Opperbevelhebber hem, die ook reeds de Willemsorde bezat, mede voor de orde van den Ned. Leeuw in aanmerking bracht, echter zonder succes. — Kapitein HULET was ten deze gelukkiger. De Opperbevelhebber had er aan herinnerd, hoezeer deze officier met vele bijzondere diensten was belast geweest en zich daarvan steeds met onderscheiding had gekweten, bepaaldelijk bij het aanleggen van mijnen; ook waren zijne verdiensten aan den dag getreden bij het gevecht in de voorstad St. Walburge, ter gelegenheid van DAINE's mislukte expeditie naar Luik, [1]) en bij het in staat van verdediging brengen van Tongeren.

III.

DE DIENST DER ARTILLERIE, CAVALERIE EN INTENDANCE, ZOOMEDE DE LEIDING VAN DEN GENEESKUNDIGEN DIENST.

Nevens eene 5e Genie-directie had men te Maastricht, zooals op blz. 2 gemeld werd, eene *5e Directie der Artillerie*, waarvan de chef was Kolonel VERKOUTEREN. Het zal den Lezer wel niet ontgaan, dat de promotie in die dagen ook al niet schitterend blijkt. Zoo was de Heer VERKOUTEREN reeds in 1808 Luitenant-Kolonel. Het griefde hem daarom dubbel, dat een jongere in bevordering, Kolonel DES TOMBE, in 1830 Generaal werd, doch deze was van de infanterie, terwijl de Regeering oordeelde, dat, hoe welgezind zij ook voor den Heer VERKOUTEREN was, men allerminst in tijd van oorlog als regel kon aannemen om met de bevordering in het eene wapen rekening te houden met die in een ander. Intusschen beval de Opperbevelhebber bij missive dd. 2 December 1830 „den weldenkenden, zijnen plicht betrachtenden officier" bij *Oorlog* ten zeerste aan. — Na den 10-daagschen veldtocht bracht DIBBETS den Kolonel in aanmerking voor de Willemsorde, wegens „zijne gewichtige diensten", zich „in alle omstandigheden" hebbende onderscheiden; groot was de ergernis, toen de Regeering ook daarop niet inging. Eerlang werd echter de Heer VERKOUTEREN Generaal-Majoor, terwijl hij als chef der Artilleriedirectie steeds onder DIBBETS bleef dienen; later mede ridder der Willemsorde geworden, viel hem als zoodanig de treurige eer toe een der vier slippen van het rouwkleed te dragen, toen in 1839 de Opperbevelhebber grafwaarts werd gebracht. Nevens Kolonel DE RAS, over wien nader, en den reeds vermelden Generaal BRADE, werd daartoe ook aangewezen de Kolonel BIJLEVELD. In 1830 was deze echter nog overste en voerde hij

[1]) Verg. LL., blz. 60.

bevel over de batterijen der vesting op den linker Maasoever, zoomede over het 3e bataljon veldartillerie. De Opperbevelhebber droeg hem dd. 31 Augustus 1831 voor, uithoofde van „groote diensten", voor het ridderkruis der orde van den Ned. Leeuw; de Regeering ging er echter niet op in; eene dergelijke voordracht van den 23sten t.v. ten behoeve van den commandant der mobiele batterij, Kapitein BRADE, „een kundig artillerie-officier", volgde daarentegen de Regeering wel.

Chef van het wapen der *Cavalerie* was een verdienstelijk officier, wiens familienaam in de revolutie-dagen anders geen gelukkigen indruk maakte, Majoor LUCAS NIJPELS. L. TH. NIJPELS was uitgever van het Maastrichtsche dagblad *L'Éclaireur*, waaraan het zwijgen moest worden opgelegd[1]); den advocaat en medewerker aan dat blad J. S. G. NIJPELS werd, toen hij eenmaal de vesting had verlaten, de toelating verder ontzegd. Twee andere NIJPELS', broeders, waren militairen en gingen dadelijk naar de omwenteling over. LAMBERT NIJPELS zag zich in September 1830 met den generaalsrang aan het hoofd van het Belgische leger geplaatst en vaardigde als opperbevelhebber den 22sten October te Brussel de karakterlooze proclamatie uit, waarin hij zijne dapperen verzekerde, dat de Belgische heldennatuur niet tot haar recht zoude behoeven te komen in den aanstaanden strijd met de Noordelijke lafaards! [2]) Wij weten het, dat Generaal DAINE bij zijn overgaan, dit zelfde wansmakelijk voorbeeld volgde[3]); hij was dan ook gehuwd met eene juffrouw NIJPELS, wier broeder JACOBUS DOMINICUS, als agent van 's Rijks schatkist te Roermond, *f* 20.000 in handen der muitelingen liet. [4])

Te hooger mag men daarom aanslaan de houding van den Majoor, weldra Overste der cavalerie, LUCAS NIJPELS, broeder van den Brusselschen Generaal. Dapper had hij medegestreden in de straten van Luik op dien 30sten September 1830, toen DAINE's wanbeleid onze troe-

[1]) Verg. LL., blz. 79.

[2]) Ziehier de proclamatie van den Belgischen generaal, overgenomen uit den *Courier des Pays Bas* van 24 October 1830:

Aux officiers, sous-officiers et soldats de l'ancienne armée!

En refusant de combattre contre vos confrères, vous avez rempli un devoir gravé dans le coeur de tout bon Belge. Mais ce refus ne suffit point à la patrie; elle attend de vos bras, de votre expérience, des secours puissans, qui, en l'affranchissant à jamais de la tyrannie hollandaise, lui permettent de prendre dans la balance politique l'attitude qui convient à une nation sage et belliqueuse. Pour atteindre ce but, une armée forte et régulière va se réunir. Que ceux d'entre vous qui ont été revoir leur foyer, ceux qui sont encore arrêtés dans les régimens étrangers, viennent se ranger sous les drapeaux de l'indépendance! Vous n'aurez pas besoin de déployer tout votre courage, pour abaisser la jactance du roi, qui a la folie de vous traiter encore de révoltés, pour refouler dans ses marais, les débris de corps de cette chétive nation qui laisse enlever ses flottes par la cavalerie, qui a vu, sans honte, en Russie, défiler ses soldats, *la crosse en l'air*, au milieu de la brave armée française.

[3]) Verg. LL., blz. 146.

[4]) Zie LL., blz. 107.

pen aan eene nederlaag had blootgesteld.[1]) Als juist eene maand later, alle uit het Zuiden herkomstige officieren te Maastricht bij den Opperbevelhebber op hun ontslag aandringen, zijn er slechts twee, die aan deze muiterij niet medededen: een dezer is de Majoor NIJPELS[2]); kan het eindelijk tot eene verwijdering der zuidelijke elementen uit het Maastrichtsche garnizoen komen, dan dringt de Opperbevelhebber er bij *Oorlog* in warme waardeering op aan, dat deze officier hem als chef van het wapen ter zijde blijft staan. „Het gedrag van den Majoor NIJPELS", leest men toch in de missive van 29 November 1830, „zijne onlangs betoonde trouw en gehechtheid aan Onzen geëerbiedigden Koning, gepaard bij zijne militaire hoedanigheden, langdurigen dienst en zeven veldtochten, geven mij alle reden, dezen hoofdofficier, op eene gunstige wijze aan Uwe Excellentie te doen kennen, ten einde bij eene eerst komende bevordering op hem, als oudsten Majoor van het wapen, regard te slaan, en hij, indien het kan zijn, aan het hoofd der thans door hem gekommandeerde escadrons worde behouden."

Minder geschikt schijnt geweest te zijn de Majoor der Kurassiers GUÉRIN. Hij miste het noodige gezag over zijne ondergeschikten, eene verhouding, die bedenkelijke afmetingen aannam, toen in 1832 de kurassier YPEY ter dood werd veroordeeld. De Majoor destijds met verlof gegaan zijnde, gaf de Opperbevelhebber bij schrijven dd. 16 Januari 1833 *Oorlog* in overweging om hem niet meer te doen terugkomen, „alzoo deze hoofdofficier, hoezeer een achtenswaardig en braaf man, door zijne gevorderde jaren, niet meer de geschiktheid bezit, om de manschappen te leiden; bovendien bestaat het vooroordeel tegen hem in dier mate, dat wanneer kurassiers door officieren worden gestraft, zij niet van het denkbeeld te brengen zijn, dat zulks door den Majoor geschiedt, tegen wien zij alsdan hunnen haat in ongepaste bewoordingen uiten." In een nader rapport van 15 Februari 1833 betoogde de Opperbevelhebber, dat het ook met het oog op het aan YPEY te voltrekken doodvonnis voor den Majoor zelf beter was, niet terug te komen; mocht dit echter wel gebeuren, dan zoude in ieder geval voor de handhaving der orde bij den troep gezorgd worden. „Zoodra de Majoor GUÉRIN het kommando weder aanvaardt", deelde DIBBETS toch mede, „zal strengelijk de hand worden gehouden, dat de manschappen niet van de verschuldigde gehoorzaamheid afwijken; buitendien gaat men steeds voort, den geest bij dit escadron van zeer nabij gade te slaan, en mogt het komen te blijken, dat er eenige middelen tot verleiding in het werk worden gesteld, zal dit niet straffeloos worden gelaten, en daaraan weldra een einde worden gemaakt."

Opvolgend in rang diende onder GUÉRIN, de Ritmeester VAN GOLSTEIN, aan wiens verdiensten ik reeds elders recht deed wedervaren.[3]) Na de dagen van 1830 werd aan het wapen der cavalerie toegevoegd de 1ste

[1]) Zie LL., blz. 57 vgg.

[2]) Zie de *Bijlagen* LL., noot 188.

[3]) LL., blzn. 154—155.

Luitenant der artillerie ZEHELIN [1]), die deze overplaatsing gevraagd had en door den Opperbevelhebber op hoogen prijs werd gesteld, zich voortdurend onderscheidende, luidde DIBBETS' rapport van 5 December 1830 „door buitengewone bereidwilligheid en dienstijver".

Na de zuivering van zuidelijke elementen, behoorden de kurassiers van NIJPELS tot de beste troepen van het garnizoen. Ongelukkig echter konden deze soldaten niet buiten de vesting gaan, of, als de gelegenheid schoon was, bedronken zij zich en begingen dan allerlei baldadigheid. Had de Opperbevelhebber in zijn rapport aan *Oorlog* van 8 Februari 1831 juist over de verdiensten der Kurassiers uitgeweid, den 28sten d.a.v. moest hij aan Majoor NIJPELS de volgende vermaning doen toekomen:

„In der tijd heb ik aan het departement van Oorlog omtrent de goede diensten door de veldescadrons onder Uw bevel, het navolgend verslag gedaan: *De schoone afdeeling Kurassiers onderscheidt zich bijzonder in gedrag en dienst; de kracht, die dit uitmuntend korps aan de bezetting bijzet, de moed en vrees, welke hetzelve inboezemt, overtreft alle denkbeeld.*

„Zal dit korps zijnen verkregen goeden naam behouden, behoort hetzelve zich niet alleen in het oog zijner officieren te onderscheiden, maar moet omtrent het individueel gedrag der manschappen, ook geene reden tot klagten bestaan; het tegendeel vindt evenwel plaats, daar bijna elken reize, dat de kurassiers, hetzij afzonderlijk, of onder geleide van onderofficieren, tot eenigen dienst buiten de vesting worden gebezigd, zij zich op eene verregaande wijze aan den drank te buiten gaan. Persoonlijke dapperheid van den soldaat, hoe schitterend ook, verliest van zijne waarde, wanneer een vol vertrouwen niet daarmede kan gepaard gaan. De eer van het regiment heeft mij tot dusver weerhouden, zoodanig laakbaar gedrag tot onderwerp eener dagorder te maken. Ik verwacht dus van U, mijnheer de Majoor, dat van stonde af aan, krachtdadige maatregelen worden aangewend om dat verderfelijk kwaad tot den wortel uit te roeijen, terwijl het buitendien mijn stellig voornemen is, om den eerste, die zich weder aan dronkenschap in dienst schuldig maakt, ten voorbeeld van anderen, op de strengste wijze te doen straffen.

„Het is mijn verlangen, dat afschriften dezer, door UHEdG. aan de ritmeesters worden ter hand gesteld, met last den inhoud, aan de officieren, onderofficieren en kurassiers kenbaar te maken."

De drankduivel heerschte echter, gelijk te verwachten was, niet alleen dáár. „Nogmaals wordt herinnerd", luidt het in eene dagorder van 9 October 1831, „dat de in de Maatschappij, zoo verachtingswaardige dronkenschap, bij den soldaat, vooral in oorlogstijd, hoogst strafbaar is, daar zijn eigen lot, dat zijner kameraden, en zelfs het gelukken eener expeditie, hierdoor veelal in de waagschaal wordt gesteld, en

[1]) Verg. LL., blz. 137.

zal dit kwaad, met de meest mogelijke gestrengheid worden tegengegaan."

Twee dienstvakken hadden minder gelegenheid zich naar buiten te onderscheiden, namelijk de *Militaire administratie* en de *Geneeskundige dienst.* Chef van het eerste was de Intendant De Ras. Uitnemend zorgde hij voor de approvisionnementsmagazijnen en hoog waardeerde de Opperbevelhebber zijne doelmatige en tevens spaarzame maatregelen voor de voorziening in de behoeften van den dienst. — Het hoofd van den anderen diensttak was de Chirurgijn Majoor Mohr. „Bekend", getuigde de Opperbevelhebber van hem, „als een bekwaam en ervaren geneesheer", onderscheidde hij zich steeds door „zijne bijzondere zorg voor de zieken en geblesseerden". — Beide chefs ontvingen na den 10-daagschen veldtocht het ridderkruis der orde van den Ned. Leeuw.

(Wordt vervolgd.)

Bijdrage tot de kennis der militaire toestanden in de vesting Maastricht tijdens den staat van beleg 1830—1839,

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

(Vervolg van blz. 17.)

IV.

Marechaussee en Infanterie.

Deden zich onder het Maastrichtsche garnizoen vooral bij de cavalerie, in de eerste maanden van de omwenteling, gevallen voor van zorgwekkende ontrouw, niet minder of beter in nog ernstiger mate was dit het geval met het wapen der *Marechaussee.* [1]) Om namelijk het dienstnemen zoo smakelijk mogelijk te maken, had men tot 1830 de regeling getroffen, dat de lotelingen in hunne districten en de vrijwilligers in de districten, waar zij geworven werden, bleven dienen. Daarbij bestond het gansche leger voor meer dan de helft uit Belgen, ten gevolge der verhouding van het zielental, dat in België 4, in Nederland 2 millioen bedroeg. In 1815 had men 68 bataljons infanterie, die de Koning vereenigde tot 17 *afdeelingen*, wat wij tegenwoordig *regimenten* noemen. Elf daarvan kon men als Belgische korpsen beschouwen; infanterie en ruiterij waren voor meer dan de helft Belgisch, de marechaussee bijna *geheel!* [2]) Dat men geenszins volstrekt blind was voor de bezwaren, die hieruit konden voortspruiten, bewijzen o.a. de volgende woorden in een inspectie-rapport over de 18e afdeeling infanterie van den Generaal-Majoor, commandant der 4e divisie infanterie te Namen, dd. 22 Juli 1830: „Onder de *zeventien* kapiteins der afdeeling zijn *twaalf* uit de Zuidelijke provinciën, en zoude het wellicht niet ondoelmatig zijn, om drie à vier der eerst openvallende kapiteinsplaatsen door inboorlingen der Noordelijke provinciën te doen vervullen".

Om nu op de marechaussee terug te komen, dit wapen onderscheidde zich door de snelheid, waarmede het in staat van ontbinding geraakte.[3])

[1]) Over den oorsprong van dezen naam, zie o.a. „*Neerlands Heldendaden te land*" van J. Bosscha. Herziene uitgaaf (1870). Dl. I, blz. 38, noot 3.

[2]) Men leze hierover Bosscha's *Heldendaden;* Knoop's *Krijgs- en Geschiedkundige Geschriften*, Dl. IV; De Roo van Alderwerelt's *Zevende Regiment Infanterie*, enz.

[3]) Verg. LL., blzn. 104—105 en 136.

Haar commandant te Maastricht was de Kapitein (weldra Majoor) PELERIN, van eene oude Limburgsche familie. [1]) Ongelukkig was deze allerminst de man om den geest van ontrouw te bezweren. Zijn eigen trouw aan het Nederlandsch bestuur was onverdacht, maar zijne financiën waren dermate in wanorde, dat hij gedurende de jaren 1826—1828 niet minder dan 18 vonnissen tegen zich kreeg; wel een bewijs, zou men zeggen, dat in die dagen een officier nogal wat kon uitrichten. De processen hadden een te ongunstiger indruk gemaakt, doordien er wissels waren overgelegd, onderteekend door zeer slecht ter plaatse bekend staande personen. De Opperbevelhebber achtte reeds uit dien hoofde zijne overplaatsing wenschelijk. Sedert het ontstaan der onlusten — rapporteerde DIBBETS dd. 11 Februari 1831 aan *Oorlog* — en gedurende de, uit alle oogpunten beschouwd, zoo moeilijke omstandigheden, die de maanden September, October en November 1830 kenmerkten, had dan ook de commandant der marechaussee geen de minste diensten bewezen; dit zou hij bovendien met den besten wil niet gekund hebben, meende DIBBETS, omdat hij te Maastricht alle prestige miste. Tot zijne overplaatsing kwam het echter niet.

Onder de officieren der *Infanterie* verdient hier genoemd te worden in de eerste plaats Kolonel baron VON QUADT, met eene „langdurige eervolle militaire loopbaan" en die door den Opperbevelhebber na den 10-daagschen veldtocht voor de Willemsorde in aanmerking werd gebracht. Onder hem stond de Majoor der 14e afdeeling SIEBERS, die „in gevaarvolle en moeijelijke kommissiën" en bij den uitval dd. 7 Augustus 1831 op den weg naar Tongeren zich onderscheidde, zoodat hem het ridderkruis van den Ned. Leeuw gewerd. Majoor SIEBERS miste echter die aanhoudende werkzaamheid, welke er steeds naar streeft om het hem toevertrouwde in de meest mogelijke orde te houden, hetgeen den Opperbevelhebber dd. 3 Januari 1832 vermanend deed schrijven: „In eene vesting, gelijk deze, zijn de dienstdétails onnoemelijk, en de gelegenheid ontbreekt nimmer, eenen meer dan gewonen dienstijver aan den dag te leggen. Als hoofdofficier, die zich nu ruim een jaar in deze vesting bevindt, moet UEdG. wel voor het grootste gedeelte met dezelve bekend wezen; men zoekt deze of gene dienst op, gaat die na, en maakt daarvan rapport, in plaats van als hoofdofficier, dagelijks door zijn chef tot in de geringste détails te worden geleid, iets hetgeen voor een aankomend officier leerzaam, nuttig en welligt noodig is."

V.

VERDEDIGINGSWERKEN.

Noemde ik hiervoren de chefs van diensten en enkele ondergeschikten, mij blijft nog de aangename taak te wijzen op de toewijding van

[1]) Zie blz. 233, Dl. XXI der *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le duché de Limbourg.*

eenige andere personen, die geplaatst waren in de verdedigingswerken, waardoor de stad was omgeven.

Maastricht ligt op den linkeroever der Maas, doch bezat in het op den rechteroever gelegen Wijk, dat omgeven was door een gebastionneerden hoofdwal, natte grachten en enkele buitenwerken, eene soort van versterkte voorstad. Bevelhebber aldaar was de Kolonel VAN DUYNEN der 14e afdeeling infanterie. Toen na den 10-daagschen veldtocht, DIBBETS dd. 23 Augustus 1831 voorstellen tot onderscheidingen indiende, schreef hij over dezen hoofdofficier, evenwel zonder succes: „Als kommandant van Wijk, het meest bedreigd door den vijand, die, als het ware, de batterijen steeds in werking hield, heeft hij, in deze zijne dienst zich onderscheiden, en zoude als lang gediend en algemeen geacht Hoofdofficier, voor het kruis der Militaire Willemsorde in aanmerking kunnen komen."

In den aanvang van 1838 werd hij als commandant der 14e afdeeling infanterie vervangen door den Kolonel VAN BRONKHORST, daar *Oorlog* aan VAN DUYNEN eene andere bestemming had gegeven. „Het vertrek van een chef", rapporteerde DIBBETS hierover dd. 6 Februari 1838, „kan zelden meer leedwezen bij zijn korps veroorzaken dan dat van dien verdienstelijken hoofdofficier, welke, zoo bij burger als soldaat, de algemeene achting hier ter stede had verworven, en dien ik, wat mij betreft, ongaarne het mij toevertrouwd opperbevel zie verlaten."

Onder den Kolonel diende te Wijk, als bevelhebber van de artillerie, de Majoor AARTS. „De buitengewone activiteit, die deze hoofdofficier, als kommandant der artillerie te Wijk heeft aan den dag gelegd en steeds op de meest bedreigde zijde der vesting, de vuren op de vijandelijke troepen en opwerpingen heeft bestuurd; voorts de uitstekende diensten", herinnerde de warme aanbeveling van 23 Augustus 1831, „op den 5en dezer maand betoond (zie rapport van den Genl.-Majoor VAN BOECOP) geven hem alle aanspraak op de Willemsorde". [1]) De Regeering gaf aan dit deel der voordracht gevolg.

Eene fraaie brug verbond en verbindt Maastricht met Wijk; zij was zeer versterkt. De commandant der wacht aldaar was, volgens eene order van 26 Januari 1831 persoonlijk verantwoordelijk „voor het bewaken der afgesloten ingang tot de mijnovens, onder het landhoofd der Maasbrug te Wijk". Des daags stond er één, des nachts waren er twee posten met geladen geweren aan den ingang, voorzien van de volgende consignes:

a. Niemand mocht met eene brandende pijp of vuur tot op 25 passen naderen;

b. Niet meer dan 3 menschen mochten tot 50 passen naderen, en niemand mocht vóór of achter den ingang worden toegelaten;

---

[1]) Zie ook over de expeditie van den 5en en in het bijzonder over Majoor AARTS: „*De geschiedenis van den Tiendaagschen veldtocht in Augustus 1831*" door W. E. A. WUPPERMANN (1881), blz. 170.

c. Slechts op schriftelijk bevel van den Opperbevelhebber mocht de ingang of het klinket worden geopend en dan nog in bijzijn van één der hoofdofficieren van de genie of van den Kapitein-adjudant HENNEQUIN.

In de officierswacht berustte verder een gesloten kistje met 6 lontstokken, bestemd voor de ontsteking van de mijn. Het kistje kon slechts op last van den Opperbevelhebber worden afgegeven; deze zelf bewaarde er den sleutel van.

„De Maasbrug", herinnerde nog DIBBETS' rapport van 17 October 1835, in overeenstemming met hetgeen hiervoren werd medegedeeld over *le chemin de Brunehaut*, „de Maasbrug is eene van de belangrijkste onderdeelen der vesting; behalve dat dezelve de gemeenschap daarstelt tusschen Maastricht en Wijk, is deze brug het zoo gewigtig verbindingspunt der groote strategische lijn, van den Rijn tot de Schelde".

In den breeden stroom lagen niet ver van de brug de nu opgeruimde eilandjes *St. Pieter* en *St. Antonie* tusschen Maastricht en zijne voorstad. Deze zandnederzettingen waren mede van versterkingen voorzien; de eene verdedigde de toegangen tot de zuidelijke fronten der vesting; het lager gelegen St. Antonie haar noordelijk gedeelte. Bovendien plaatste de Opperbevelhebber in de rivier op een gehuurd schip eene wacht, ten einde alle vijandelijke aanvallen van de zijde der rivier, vooral des nachts, te voorkomen; aan zijn verlangen tot stationneering van een paar kanonneerbooten gaf de Regeering geen gevolg. [1]) Ook als een middel om het tegen ons gekeerde, vechtlustige Luik in bedwang te houden en zijn handel te bemoeilijken, speelde de rivier in zoover eene gewichtige rol, dat *de afsluiting van de Maas* op den gang der zaken een grooten invloed heeft uitgeoefend. Tot deze afsluiting ging de Opperbevelhebber reeds bij den aanvang van den Belegstaat over, terwijl in de veeljarige handhaving ervan groote diensten bewees de opzichter der Zuid-Willemsvaart ANDRIES KNOOP, die eens ternauwernood aan 's vijands handen ontsnapt was, gelukkiger dan zijn chef, ingenieur CONRAD, die gevangen genomen werd. [2]) Toen dd. 17 Juli 1835 DIBBETS den 46-jarigen dienaar tot eene onderscheiding voordroeg, schreef hij o.a.: „Is door mij bij den aanvang dat de vesting in staat van beleg werd verklaard, belast geworden met het toezigt en de dienst

[1]) Brief dd. 29 November 1830 aan *Oorlog*: „Ten einde alle mogelijke vijandelijke onderneming van de zijde der Maas, vooral 's nachts, te verijdelen, heb ik, sedert geruimen tijd, noodig geoordeeld, op een daartoe ad *f* 4.— daags afgehuurd Luiksch marktschip, eene wacht te plaatsen, liggende ter hoogte van de voorstad St. Pieter. Doelmatiger zoude het evenwel zijn, om, indien de tegenwoordige staat van zaken nog eenigen tijd mogt voortduren, en vooral in de veronderstelling Maastricht aan het oude Nederland zal blijven behooren, dat de Maas steeds worde gadegeslagen, door één à twee kanonneerbooten, welken maatregel ik de eer heb Uwe Exc. bij deze in overweging te geven."

[2]) Zie LL. *Bijlagen*, N°. 148.

der Maasvaart; in deze zijne betrekking heeft voornoemd algemeen geacht persoon belangrijke diensten bewezen, vooral tijdens de Maas gesloten was. Aan hem ben ik verschuldigd dezen, alleen op mijne verantwoordelijkheid genomen maatregel en daaruit ontstane gevolgen, met zoo eene goede uitkomst te hebben volgehouden".

De voorstad Wijk dekte intusschen slechts aan de rivierzijde het middengedeelte van Maastricht; zij strekte zich niet ver genoeg uit om ook het noordelijk deel der vesting te kunnen beschermen. Vandaar dat ten noorden van Wijk, onmiddellijk aan de Maas, de schansen *Herstal, Zoutelande*, enz. waren aangelegd, welker voorname bestemming was, om, in verband met de versterkingen op *St. Antonie*, den vijand te verhinderen, met zijne batterijen op den rechteroever, Maastricht te beschieten.

Op slechts eenige honderden ellen afstands naderde echter ook op den linkeroever de St. Pietersberg de vesting; ter bescherming tegen een aanval van die zijde, lag aan de noordelijke zijde van den berg, het fort St. Pieter. Hier voerde jarenlang bevel de, bij het Indische leger in dienst geweest zijnde, Kapitein HOEKSEMA. In het aangehaalde rapport van 23 Augustus 1831 werd van hem getuigd: „Als vaste kommandant van het fort St. Pieter, heeft hij in deze moeijelijke, hoog belangrijke betrekking, aan het vertrouwen en de verwachting beantwoord; gedurende de blokkade van vijanden omringd, heeft hij, bij alle gelegenheden, regt op eene bijzondere onderscheiding verworven, en alzoo ten volle aanspraak op de orde van den Nederlandschen Leeuw, daar dezelve, voor zijne diensten bij het leger in de Oost-Indië, reeds met de Willemsorde is gedecoreerd". HOEKSEMA had daarbij veel dienst gehad van den 1ste Luitenant der artillerie DOORMAN, zoodat de Opperbevelhebber tevens schreef: „Als kommandant der Artillerie op het fort St. Pieter, heeft hij buitengewone diensten bewezen, sedert bijna een jaar permanent aldaar verbleven zijnde, en zoo nacht als dag, moeijelijke en gewigtige pligten hebbende volbragt, zoude een der orders eene welverdiende belooning voor dezen officier zijn". De Regeering meende echter slechts den Kapitein te moeten onderscheiden. [1])

Fort St. Pieter is nu eene ruïne. Voor afbraak verkocht, schijnt de kooper geen haast te hebben, de bezitting te exploiteeren. Bij mijn bezoek op 31 Juli 1903 zag ik er arme lieden in de nabijheid wonen, omgeven door modderpoelen — in Limburg, naar het schijnt, eene zeer gewilde nabijheid! Met lompen gedekte kinderen speelden roovertje of krijgertje in de onderaardsche gangen en kazematten. In de droge grachten om het fort en op zijne wallen gaf het welig groeiende gras aan enkele schapen en geiten voedsel. De hoogte bood een bekoorlijk uitzicht in het Maasdal en het scheen mij toe, dat het schilderachtig gelegen punt door St. Pieter's bouwvallen in bekoorlijkheid won. Wan-

[1]) Zie over HOEKSEMA's vangst van eenige Tongersche notabelen in 1833, LL., blz. 123.

delende in de vervallen gaanderijen, liep men in het nat, door eene vanwege de vocht bedorven atmosfeer; geen wonder, dacht ik, dat het verblijf hier zóó ongezond heette, dat de Opperbevelhebber zich verplicht zag, het garnizoen periodiek te verwisselen.

Onder het geschut van dit fort lag het nog bestaande dorp St. Pieter. Het was de groote moeshof voor Maastricht en feitelijk de eenige daarbuiten liggende gemeente in Limburg, waar het Nederlandsch gezag in de jaren 1830—1839 gehandhaafd bleef. [1]) In de nabijheid, ook op de hoogte, liggen onbeduidende ruïnen van het slot der Jonkers VAN LICHTENBERG en het landgoed Slavante, schilderachtig nabij den oever der Maas, weleer een klooster, sinds 1846 de welbekende Buitensociëteit. Tegenover den St. Pietersberg aan de overzijde der rivier reikt het oog over de bebouwde vlakte van het z.g. Wijkerveld.

Zoowel St. Pieter als het dorp Canne zijn gelegen aan den rechteroever der Jeker, eene kleine, snelvlietende rivier, die westelijk van den Pietersberg stroomt en zich te Maastricht in de Maas verliest. Met het water van deze spruit kon men de grachten der zuidelijke werken van de vesting vullen, waarvan dan ook in de jaren '30—'39 gebruik werd gemaakt.

Noordelijk op daalt de bodem en gaat aan de beneden-Maas in eene kleine vlakte over, die doorsneden wordt door de Zuid-Willemsvaart, de belangrijke watergemeenschap tusschen Maastricht en 's-Hertogenbosch, die echter in vermelde jaren onbruikbaar was gemaakt. [2]) Westelijk van die vaart stond en staat eene tweede versterking op een vooruitspringenden hoek, fort Koning Willem, die de vesting van hare noordzijde verdedigde. Dit werk bezat niet een historisch verleden als fort St. Pieter en miste evenzeer eene schilderachtige ligging, al heeft men ook het uitzicht op de stad en bestreek het in zijne volle lengte den belangrijken Smeermaasweg. Het fort met zijne vrij uitgestrekte voorwerken is voor het publiek niet toegankelijk. De aanwijzing *Verboden wandeling* bleek echter niet zóó gestreng of men kon er den 24sten Juli 1903 wel een bezoek brengen en het geheele fort met zijne zeer diepe droge gracht omloopen; slechts een klein deel ervan is aangevuld en in een moestuin herschapen. In de dagen van 1830 en 1831 was vaste commandant der sterkte Kapitein DE BOCK, als zijn collega op fort St. Pieter oud-Indisch officier en gedecoreerd met de Willemsorde. „Van het oogenblik af, dat de vijand zich onder bereik van het geschut vestigde, hebben ijver, waakzaamheid en beleid, zijn gedrag gekenmerkt", schreef de Opperbevelhebber in zijn rapport van 23 Augustus 1831, doch het voorgestelde ridderkruis van den Ned. Leeuw mocht hem niet geworden, althans destijds niet. Ook de „gewichtige diensten" van zijn artilleriecommandant, Kapitein DE BRUIJN, vonden ondanks DIBBETS' voorstel, toenmaals geene erkenning.

---

[1]) Verg. LL., blz. 149.

[2]) Zie LL., blz. 138.

Behalve door de beide forten, werd de vesting beschermd door een *hoofdwal*, met hooge bekleedingsmuren en grachten van groote diepte. Wel zijn deze werken in singels en plantsoen omgezet, doch overblijfselen zijn er van aanwezig gebleven.

Niet minder dan 5 landpoorten en 3 waterpoorten gaven door de omwalling toegang tot de vesting; van deze schilderachtige werken bestaan nog slechts de namen voor de openingen, waardoor men de stad in- of uitgaat. Van het begin van den Belegstaat tot het einde werden ze door wachten bezet, oorspronkelijk tegen den vijand en verraad, later tevens voor de contrôle van den in- en uitvoer. [1])

De *Boschpoort* aan de noordzijde, het meest zwakke punt der vesting, is gelegen aan het einde van de Boschstraat, waar men ter rechterzijde aantreft de gebouwen der Koninklijke Nederlandsche papierfabriek, ter linkerzijde die der Naamlooze Vennootschap „De Sphinx", voorheen PETRUS REGOUT & Co., reeds tijdens de onlusten een fabrikant van naam, die het Nederlandsch gezag steeds trouw was. Vóór men de brug over het kanaal opgaat, b. v. om den vermelden Smeermaasweg in te slaan, ziet men rechts het onaanzienlijk, verlaten, niet altijd goed onderhouden, grafmonument van den Opperbevelhebber, aan wien het behoud van Limburg is te danken. [2]) Vroeger stond het op het

---

[1]) Zie LL., bl. 49.

[2]) Aan de 's-Gravenhaagsche *Nieuwe Courant* van 1 Mei 1902 ontleen ik althans het volgende:

„Een weinig voor de Boschpoort bevindt zich het monument, gewijd aan de nagedachtenis van wijlen luit.-generaal Baron DIBBETS, Opperbevelhebber der vesting (1830—1839), terwijl dat van zijn ambtgenoot Baron DESTOMBE in de nabijheid der havenkom, bij de *Kon. Ned. Papierfabriek*, prijkt.

„Maastricht heeft wel geen groot garnizoen meer, doch er zijn toch nog hoofdofficieren en officieren. Ik betwijfel echter of zij wel ooit nabij bovenvermelde plekken komen.

„En toen op 24 September van het vorig jaar, de zoogenaamde groote revue plaats had, en bijna voorbij eerstgemeld monument trok, of wel generaal, staf en vreemde officieren enkele dagen hier verwijlden, schijnt niemand zich toen feitelijk eens verwaardigd te hebben die monumenten te bezoeken, of er naar om te zien.

„Daarom dient nu mijn alarmkreet, omdat die monumenten in het geheel niet onderhouden worden, in schandelijken toestand verkeeren, en tot prooi van de baldadigheden der jeugd dienen.

„En nu vraag ik, eert Nederland nu zoo de gedachtenis van zijn groote mannen, voor wie het voorgeslacht hen een monument waardig keurde?

„Verwijder het, breek het af, maar erger het oog niet, want zooals het nu is, is het een schande. Doch beter is het, vereenigt u, H.H. hoofd- en verdere officieren, herstelt de monumenten, houdt ze in eere, en doet ze desnoods bewaken.

„Dwing het jongere geslacht eerbied af voor die eerwaardige overblijfselen. Schrijver dezes was nimmer in dienst, doch ergert zich zeer aan den toestand. Neem die ergernis weg tot eer van den officiersstand, tot eer van het

in deze omgeving bestaande ravelijn C, waarheen het lijk uit het kerkhof buiten de Tongersche poort gebracht was, terwijl de Koning bepaalde, dat aan het bastion tot altijddurende erkenning der verdienste van den overledene in het bewaren der vesting, de naam zou worden gegeven van *bastion* DIBBETS, gelijk geschiedde. [1]) Met de wegneming der wallen, werd het gedenkteeken naar zijne tegenwoordige plaats gebracht; of men toen ook aan de asch zelve gedacht heeft, is mij niet bekend.

Omdat dit gedeelte het zwakke punt der vesting vormde, werd de hoofdwal hier beschermd door verschillende buitenwerken, w. o. het vermelde ravelijn C, dat tot commandant had den 1ste Luitenant SIMONS. Den 23 Augustus 1831 door DIBBETS in aanmerking gebracht voor het kruis van den Ned. Leeuw, hebbende „door zijne bijzonder aan den dag gelegde activiteit en waakzaamheid, de pogingen des vijands steeds verijdeld, en in het opwerpen zijner batterijen veel nadeel toegebragt", meende de Regeering daaraan geen gevolg te moeten geven.

Het laatste der buitenwerken was het *bastion Le Roy*, dat onmiddellijk aan de Maas lag en den kring der vestingwerken afsloot.

De *Brusselsche poort* gaf westwaarts tot den weg naar Hasselt toegang. Hier waren slechts droge grachten, maar beschermd door mijngangen, enz. Commandant van de batterijen was daar de Kapitein HOJEL, wiens „buitengewone activiteit en beleid" hem mede bij den Opperbevelhebber in Augustus 1831 voor het kruis van den Ned. Leeuw in aanmerking deden komen; echter evenzeer zonder succes.

De *Tongersche poort*, evenals de vorige aan de westzijde der stad gelegen, waardoor men naar het zuidwaarts gelegen Tongeren kon gaan. Hier o. a. worden nog oude vestingwerken aangetroffen. [2])

De *St. Pieterspoort*, leidende naar berg en fort van dien naam.

De *Lieve Vrouwepoort*, die evenals de Tongersche, in de Septemberdagen van 1830 in aanmerking kwam, om door de revolutionnairen in de stad vermeesterd te worden. [3]) Buiten de Lieve Vrouwepoort ter rechterzijde, tusschen Maas en Jeker, ligt eene fraaie wandelplaats

---

vaderland, neem een voorbeeld aan Duitschland, alwaar zulk een wandaad, zulk een toestand niet zou kunnen voorkomen.

„Moge het spoedig anders worden!

„*Maastricht*, 29 April 1902. I."

[1]) Brief van den Opperbevelhebber, Generaal VAN DER CAPELLEN, dd. 29 Mei 1839 aan *Oorlog*: „Het lijk van wijlen Z. E. den Heere Luit. Gen. Bon. DIBBETS, op gisteren, den 29 dezer, in den vroegen morgen, van het Kerkhof, buiten de Tongersche poort, naar het *Bastion Lt. C* der Bossche fronten vervoerd zijnde, is door mij, overeenkomstig Zr. Ms. beschikkingen en Uwer Exc. aanschrijving van den 8 dezer No. 2, aan de bezetting bij Dagorder bekend gemaakt, dat van dien dag af aan, bedoeld bastion den naam van *Bastion* DIBBETS zal dragen."

[2]) Over het verraad aldaar in September 1830, zie LL., blz. 49.

[3]) LL., blz. 48.

langs de Maas, in de dagen, die wij beschrijven, geheeten *De boompjes*, doch nu *het Stadspark*. In de 18de eeuw waren er slechts een paar rijen boomen, tot deze in 1772 werden gerooid, de aanleg aanzienlijk naar de zuidzijde verlegd, terwijl men er lindeboomen plantte. Op het einde van 1830 zag de Opperbevelhebber zich verplicht, het gansche kostbare plantsoen in het belang der verdediging te doen opruimen, zoodat er niet minder dan 328 zware boomen gekapt werden. [1]) In 1836 kon het gemeentebestuur met de herstelling dezer wandelplaats beginnen. Er verrees een met smaak aangelegd en met allerlei heesters, vreemd houtgewas en bloemen beplant park, vanwaar men een afwisselend uitzicht op Maastricht's liefelijke omgeving, in het bijzonder ook op Wijk, heeft.

Aan de zuidzijde lag voorts de *Batpoort*, ten N. van de Maasbrug de *Koolpoort*; ten achtste moet er nog geweest zijn de *Molenpoort*. [2])

Ook de voorstad Wijk had poorten, namelijk; de *Maartenspoort*, naar de parochiekerk van dien naam; de *Duitsche poort*, waardoor de weg naar Aken gaat; eindelijk de nog bestaande *Waterpoort*, bij welke de koopmansgoederen, die te Wijk t'huis behoorden, werden ontscheept. Men vindt er ook overblijfselen van een bastion.

Welk gewicht de Opperbevelhebber hechtte aan de bewaking der poorten van Maastricht, blijkt o.a. uit een schrijven dd. 28 December 1834, waarin hij het volgende aan *Oorlog* meldde:

„De dienst der officieren, belast met het toezicht aan de poorten, bestaat van den aanvang, dat de vesting in staat van beleg werd verklaard. Deze dienst heeft, bij onderscheiden omstandigheden, niet alleen een zekeren waarborg daargesteld, maar is ook van het hoogste nut geweest; en nog dagelijks wordt zij door een ieder als noodzakelijk en zeer doelmatig beschouwd. De zelve staat in verband met de policie in het algemeen; de Kapitein HENNEQUIN geeft, namens mij, de vereischte orders of instructiën des wegens en handelt met gemeen overleg tot de uitoefening eener strenge policie: niets heeft meer bijgedragen tot behoud van rust en orde. [3])

---

[1]) Brief dd. 27 December 1830 van den Opperbevelhebber aan *Oorlog*: „De opgekomen sedert eenige dagen aanhoudend strenge vorst heeft mij verpligt op andere veiligheidsmaatregelen aan de Maaszijde bedacht te zijn, namelijk het doen omkappen der *Boompjes*, publieke wandeling buiten de Vrouwepoort, waarvan gebruik zal worden gemaakt, tot het daarstellen van een blokhuis, en sterke palissadeering, tot het afsluiten van de Lunette aldaar, alsook langs den kant der Maas."

[2]) Aangezien de Opperbevelhebber dd. 1 October 1830 rapporteerde, dat 3 poorten gesloten werden *van de zeven*, (LL., blz. 79) moet eene, der in den tekst vermelde, niet meer bestaan, althans niet medegeteld hebben. Verg. over de opsomming der poorten, KNOOP'S *Krijgs- en Geschiedkundige geschriften*, dl. IV (1862), blzn. 390—392.

[3]) Aan de voorbeeldige verdiensten van den Kapitein der genie HENNEQUIN, als chef van de politie, heb ik in deze verhandeling geen woord kunnen wijden.

„Van de zeven poorten zijn er *twee* gesloten; terwijl de *Vrouwepoort*, aan de Maas, alleen bestemd is voor het doen aan- en vervoeren van handelsartikelen.

„Er blijven alzoo slechts *vier* poorten voor den toegang, met welkers toezigt zijn belast:

Boschpoort, Kapitein SCHRIJBER;

Pieterspoort 1ste Luitenant KLUGTMANS;

Tongersche poort, 2e Luitenant RADIUS; en

Oude Wijkerpoort, Adj. onderoff. VAN DRIESTEN.

„Door eene langdurige verrichting dezer dienst, zijn dezelve meerendeels bekend met alle personen, den vrijen toegang hebbende; anderen of vreemden moeten steeds van eene schriftelijke vergunning zijn voorzien.

„Vooral op de *drie* marktdagen, is bedoelde dienst (zoolang de vesting, als op een eiland door Belgisch grondgebied omgeven, op zich zelve staat) allergewigtigst. Duizende personen komen binnen; geen toezigt alsdan aan de poorten bestaande, en men zich blootelijk op den kommandant van eenen post of schildwacht moest verlaten, ben ik zeker, dat er zich nog omstandigheden kunnen voordoen, die mijne verantwoordelijkheid in de waagschaal zouden kunnen stellen.

„De positie van *Maastricht*, dan wel die der vestingen van *Noord-Braband*, is van zoodanig verschil, dat maatregelen, die aldaar welligt voldoende worden beschouwd, alhier niet toepasselijk zijn.

„Na ruim vier jaren heeft de ondervinding bewezen, dat de alhier ingestelde dienst stellig goed is; ook wordt daarover, zelfs door officieren van vreemde mogendheden, met lof gesproken.

„Deze dienst vooreerst op den zelfden voet te behouden, acht ik allezins geraden; vooral in oogenblikken gelijk dezen, waarin alles te veronderstellen is. Met verraad is het begonnen, en tegen verraad moet tot het einde worden gewaakt.

„Wanneer echter de staatkundige aangelegenheden den tijd tot de opheffing van den staat van beleg zullen doen naderen, zal ook de wijziging, dan wel geheele intrekking van het buitengewoon toezigt aan de poorten daartoe als het ware, een voorbereidende maatregel kunnen zijn."

(*Wordt vervolgd.*)

Bijdrage tot de kennis der militaire toestanden in de vesting Maastricht tijdens den staat van beleg 1830—1839,

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

(Vervolg van blz. 94.)

VI.

KRIJGSRAADZAKEN.

Te gelijker tijd met de afkondiging van den staat van Oorlog te Maastricht op 1 October 1830, had de Opperbevelhebber een krijgsraad ingesteld, die *temporair* heette en bestond uit een voorzitter met zes kapiteins, als leden. [1]) Voorzitter werd de hiervoren vermelde baron VON QUADT. Het heeft mijne aandacht getrokken, dat de Krijgsraad zich genoeg onafhankelijk gevoelde, om veelvuldig over te gaan tot vrijspraken of wel tot het straffen voor geringere overtredingen dan die, waarvoor de beschuldigden waren aangeklaagd. Ik heb ook in geene schrifturen gevonden, dat de Opperbevelhebber zich hierover ontevreden betoonde, wèl echter drong hij, bij schrijven dd. 30 November 1830 aan den Voorzitter, op eene meer spoedige behandeling der zaken aan. „Sedert bijna twee maanden", luidde de vermaning, „dat de temporaire krijgsraad binnen deze vesting gevestigd is, zijn onderscheidene zaken in handen van denzelven gesteld, doch tot dusverre geene afgedaan. Eene militaire regtbank, gelijk deze, heeft tot hoofddoel, de spoedige vervolging en executie van de schuldigen, ten voorbeeld en weerhouding van anderen, vooral in een staat van zaken, die zich kenschetst door opstand en verraderlijke aanslagen tegen het wettig gezag, gepaard met eene nagenoeg algemeene vijandelijke gezindheid. Het is hoog tijd, dat de temporaire krijgsraad, in deze het oogmerk zijner instelling bereike. Ik heb derhalve de eer, Mijnheer de President, UH.E.G. uit te noodigen, om bij de eerstkomende zitting de aandacht der heeren leden op deze zoo gewigtige pligten te vestigen. Mogten er zich omstandigheden voordoen, die, zonder de eigenlijke wettelijke bepalingen te krenken, evenwel eenige toelichting noodig zouden doen achten, zal ik dezelven van den temporairen krijgsraad schriftelijk te gemoet zien."

[1]) Zie LL., blz. 79.

Als Auditeur Militair van deze rechtbank trad op de door den Opperbevelhebber hoog gewaardeerde Mr. H. NIERSTRASZ, tot hij in 1835, op DIBBETS' voordracht, burgemeester der stad werd. [1]) Ik zou vermeenen, dat de Heer NIERSTRASZ tot eene Maastrichtsche familie behoorde, en dat dientengevolge, niettegenstaande groote waardeering, de Opperbevelhebber dd. 16 Februari 1831 aan *Oorlog* het volgende te kennen gaf: „Zal de temporaire krijgsraad aan het doel zijner instelling beantwoorden, namelijk strenge vervolging en spoedige straf der schuldigen, dan behoort eene menschkundige algemeene bemerking niet over het hoofd te worden gezien, te weten: dat de openbare aanklager, indien deze, in de plaats geboren is, waar zoodanig eene buitengewone regtbank gevestigd wordt, in de uitoefening van zijne soms zeer moeijelijke ambtspligten zich al ligtelijk ten aanzien van zijne medeburgers en naauwere betrekkingen in eene positie gesteld ziet, welke in veel opzigten beter en doelmatiger is, te zijner tijd, voor te komen. Deze bij mij opgekomen gedachte geeft dan ook aanleiding in overweging te geven, om bij vervolg geen Auditeurs Militair in de plaats hunner geboorte te benoemen, en waarvan Uwe Excellentie welligt ook de noodzakelijkheid zal inzien." — *Oorlog* antwoordde dd. 26 Maart, dat men het met hem ten deze alleszins eens was, dat *Justitie* ook die meening deelde en er bij benoemingen van auditeurs in de vestingen op gelet zou worden.

De eer van de reeks beschuldigden voor dezen krijgsraad, gedurende diens negenjarig bestaan, te hebben geopend, komt toe aan een Maastrichtschen zadelmaker SEBASTIAAN THEODOOR NEVEN, die volgens twee kurassiers, aan dezen zou gezegd hebben, dat hij belast was met desertie naar de opstandelingen te bewerken, daarvoor de beschikking had over *f* 18.000, enz. Er was ook een stalknecht uit het, nu nog bestaande, logement *De Hazenwind*, gehouden door een nabestaande van den beschuldigde, die onder eede verklaarde, dat NEVEN hem in September 1830 gevraagd had, of hij (de stalknecht) de wapenen tegen den Koning zou voeren, die daarop had geantwoord, dat hij en zijn zoon steeds den Koning trouw zouden blijven, terwijl tevens aan NEVEN het zwijgen was opgelegd. NEVEN antwoordde daarop: „Ah! alors tu seras, aussi le premier à être brûlé". De Kolonel DE MERCKX maakte van een en ander rapport; de twee aangevende kurassiers kregen ieder *f* 20, terwijl de beschuldigde in den avond van den 1sten October naar de provoost gebracht werd. Een paar dagen later, immers den 6en October, zond de Opperbevelhebber de afdeeling Kurassiers N°. 2 naar Holland, omdat hij deze niet vertrouwde; [2]) de twee beschuldigers van

---

[1]) Zie mijne verhandeling: „*De samenstelling van het stedelijk en het provinciaal bestuur te Maastricht bij en na het uitbreken van den Belgischen opstand*" van October 1904, gepubliceerd door de Maastrichtsche *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le duché de Limbourg, 40me année.*

[2]) Zie LL., blz. 100.

NEVEN verlieten dientengevolge de plaats, zonder nog met den gevangene te zijn geconfronteerd; de hoofdgetuige deserteerde daarna met pak en zak uit het kantonnement Baarle-Nassau, terwijl de andere brave als Zuid-Nederlander ten slotte zijn paspoort kreeg, ingevolge de door den Koning verordende scheiding. [1]) Tegenover de stellige ontkenning van NEVEN stond dus slechts de enkele getuigenis van den stalknecht. De Auditeur Militair vestigde op de zwakte dezer zaak de aandacht; de kurassiers hadden misschien uit eigenbelang eene valsche getuigenis gegeven en in ieder geval was het ontwerp van desertie niet ten uitvoer gebracht, zoodat, naar zijn inzien, geene toepassing kon plaats vinden van de tot den galg veroordeelende bepalingen. Verwondering mag het dus wel baren, dat niettemin de Krijgsraad dd. 2 Mei 1831 de doodstraf over NEVEN uitsprak. De Opperbevelhebber rapporteerde echter aanstonds den 5en, „dat bezwaarlijk tot de kapitale straf zoude kunnen worden besloten". Breeder kwam hij hierop den 15en terug. „Evenals de heer Auditeur Militair houde ik mij verzekerd", erkende DIBBETS, „dat de leden des Krijgsraads, welke voor de bewezen schuldigheid gestemd hebben, innig van die schuldigheid overtuigd zijn geweest; eene schriftelijke beredeneerde voordragt van Z.W.E.G., ten Processe berustende, heeft de bestaande bewijzen aan de regeling van het regt getoetst, en aan de beslissende uitspraak van het Hof onderworpen. En deze zoude alzoo behooren te worden afgewacht, alvorens eenige voordracht, in het belang van NEVEN, aan Zijne Majesteit kan worden aangeboden, en waartoe, gelijk uit mijne vertrouwelijke missive aan Uwe Excellentie van den 5en dezer bereids is af te leiden, wel gronden voorhanden zijn, immers tot de commutatie van den doodstraf." Inderdaad is daartoe overgegaan.

Middelerwijl had zich GERARDUS HAZAR, een vice-korporaal, op Nieuwjaarsdag van 1831 dermate aan insubordinatie en mishandeling van een schildwacht schuldig gemaakt, dat hij den 19en Januari veroordeeld werd tot den kogel, welk vonnis des ochtends ten 10 ure van den 1sten Februari reeds tot uitvoering kwam. „De inwendige rust", rapporteerde de Opperbevelhebber aan *Oorlog*, „is geen oogenblik gestoord geworden en merkte men in het algemeen op, dat dit voorbeeld der gestrengheid van de militaire wetten sterken indruk op de gemoederen te weeg bragt." DIBBETS had, zonder de voorgeschreven tusschenkomst van het Hoog Militair Gerechtshof, de spoedige executie kunnen gelasten, wegens de omsingeling van de vesting door den vijand, doch toen NEVEN de hem ten laste gelegde feiten pleegde, deed zich deze omstandigheid niet voor en kon er dus ook van eene onmiddellijke uitvoering van het dd. 2 Mei tegen hem geslagen vonnis geene quaestie zijn. Maar het publiek wist van dit verschil niet en zag voor den, als geweldig beschouwden, Opperbevelhebber NEVEN's lot evenzeer zonder hoop. In dezen stand der zaak wist men den Britschen vertegenwoordiger te Brussel, LORD PONSONBY, over te halen zijne

[1]) Zie LL., blzn. 140—141.

voorspraak bij DIBBETS te zijn. [1]) Den 5en Mei bracht hierover de, met DIBBETS zeer wel bekende, secretaris der legatie, de Heer ABERCROMBIE, een brief persoonlijk aan den Opperbevelhebber. ABERCROMBIE voegde er mondeling aan toe, dat, in geval fiat executie werd verleend, bij de bestaande gisting der gemoederen te Brussel, represailles te duchten zouden zijn tegen de Nederlandsche krijgsgevangenen en dat uit dien hoofde eene wisseling van NEVEN wenschelijk moest geacht worden; maar onverstoord antwoordde de Opperbevelhebber van oordeel te zijn, dat, daar NEVEN een delict had begaan, „men hem nimmer aan de regterlijke vervolging zoude kunnen onttrekken, maar dezelve zijnen ongestoorden loop, in deze, laten voortgaan." Tevens echter gaf hij aan den gezondene een brief mede voor LORD PONSONBY, waarin duidelijk genoeg werd te kennen gegeven, dat voor uitvoering van de doodstraf niet gevreesd behoefde te worden. [2])

In de zelfde maand October 1830, dat NEVEN werd gevangen genomen, kreeg deze gezelschap van den Maastrichtenaar GODDING, die speciaal naar Weert was gegaan om de Marechaussee tot desertie over te halen. [3]) Op eene dd. 18 October geteekende lastgeving van Majoor PELERIN, nam men GODDING den 20sten te Weert gevangen, als zijnde belast geweest met eene commissie van de muitelingen te Luik, om met eenige slechte inwoners dier plaats, de brigade aldaar te ontwapenen en hare paarden weg te nemen. Zoo kwam GODDING den 21sten in de gevangenis te Maastricht. Majoor PELERIN stelde de zaak in handen van den auditeur, daarbij echter nu berichtende, dat men vermoedde

---

[1]) Brief dd. 5 Mei 1831 van den Opperbevelhebber aan *Oorlog*: „Dit vonnis heeft eenen zeer diepen indruk alhier gemaakt; het voorbeeld van den korporaal HAZAR, nog versch in het geheugen, deed geloven, de executie, binnen weinige dagen plaats zoude grijpen, en zulks is dan ook buiten twijfel de hoofdoorzaak, men zich, door tusschenkomst van het Belgisch bestuur, aan LORD PONSONBY heeft gewend."

[2]) Brief dd. 5 Mei 1831 van DIBBETS aan LORD PONSONBY:

Excellence!

Monsieur ABERCROMBIE m'a remis, ce matin, la dépêche de Votre Excellence, et communiqué ses intentions, relativement au sieur NEVEN, qui vient d'être condamné à la peine de mort, par le conseil de guerre temporaire dans cette forteresse, non, comme on l'a fait croire à Votre Excellence pour avoir donné des conseils à deux cuirassiers du 2e régiment, qui lui demandaient son avis sur la manière de passer dans les rangs des Belges, mais pour avoir débauché mes soldats à l'ennemi.

La forteresse n'étant pas cernée, le recours en appèl à la Haute Cour Militaire subsiste en faveur du condamné, et déjà il en a fait usage; celui en grace, lui est également réservé. Dans la supposition qu'on demandat mon avis, je prie Votre Excellence d'être persuadée d'avance, que dans cette circonstance, comme en toute autre, Elle pourra toujours compter sur mon désir, d'agir d'après ses intentions, pour autant qu'il le dépendra de moi.

J'ai, enz.

[3]) Verg. LL., blz. 104.

de gevangene door de opstandelingen te Luik belast was met het onbevaarbaar maken der Zuid-Willemsvaart. „Dan", rapporteerde hieromtrent de Heer NIERSTRASZ dd. 22 October aan den Opperbevelhebber, „bij de ingezonden stukken bestaat geen schaduw van bewijs van het een of ander, zoodat mij onbekend is, op welken grond deze arrestatie heeft kunnen bewerkstelligd worden. Zoude UHg.Ed.Gestr. somtijds stukken hebben, welke de gedane arrestatie konden wettigen, dan verzoeke mij dezelve dadelijk te doen geworden; terwijl ik in het tegenovergesteld geval, verpligt zal wezen, den bedoelden persoon, die door den heer PELERINGEZ egd wordt op UHg.Ed.Ges. order ter mijner beschikking te zijn gesteld, uit zijn arrest te ontslaan. Het zal mij aangenaam zijn met UHg.Ed.Ges. rescriptie onverwijld te worden vereerd." Per omgaande verzocht DIBBETS den auditeur dd. 23 October: „genoemd persoon uit de gevangenis te ontslaan, doch gelijktijdig buiten de vesting te doen brengen, met stellig verbod weder daarin te komen". Ten zelfden dage had men uit het Belgische leger te Tongeren DIBBETS een brutalen brief geschreven, hem meldende, dat 250 gevangen Nederlandsche officieren, waaronder generaals en hoofdofficieren, voor het lot van GODDING borg waren. [1]) In allen eenvoud antwoordde de Opperbevelhebber, dat, op voorlichting van den auditeur, bedoelde persoon, die zonder hoogeren last was gevangen genomen, dadelijk in vrijheid zou gesteld worden. [2])

Onder de zeer weinige Nederlandsche officieren, die bij het uitbreken der revolutie hun ontslag durfden verzoeken, behoorde een 1ste Luitenant VERSPYCK te Maastricht, geboortig uit Breda. Wel begrijpende, hoe deze daad zou opgenomen worden, vertrok hij om in Belgischen dienst over te gaan en kwam alzoo te Venlo in garnizoen met de vermeestering dezer vesting door DAINE. [3]) Van daar gebruikte hij de tusschen-

---

[1]) Quartier Général, Tongres le 21 octobre 1830 à 10 heures du soir.

Général!

J'apprends à l'instant que Monsieur GODDING a été fait prisonnier à Maestricht vers 6 heures; ce jeune homme a été pris à plusieurs lieux de Maestricht et par conséquent en dehors des limites de la place que vous commandez. J'ignore par quel ordre cette arrestation a été effectuée; justice en sera faite plus tard.

Je crois qu'il est inutile de vous dire, Général, que plus de 250 officiers, parmi lesquels des Généraux et plusieurs officiers supérieurs, prisonniers entre nous, répondent du sort des Belges captifs.

Le Général, commandant la Première Brigade du blocus de Maestricht,

Le Comte DE BERLAYMONT.

[2]) Monsieur le Comte!

La réception de votre lettre d'hier au soir coïncide avec celle du rapport fait par Monsieur l'Auditeur Militaire, touchant au sieur GODDING, dont l'arrestation a eu lieu à Weert, sans mes ordres.

D'après l'enquête sur les faits à charge de cet individu, il sera mis en liberté incessamment.

Le Général-Major etc.

[3]) Zie LL., blz. 147.

komst van zekere ANNA VAN OOYEN, om onze onderofficieren, speciaal die der artillerie, tot het dienstnemen bij de Belgen over te halen. Den 6en December 1830 legde de Maastrichtsche politie op haar de hand; zij bekende en werd tot 5 jaar detentie veroordeeld; ter afschrikking deed de Opperbevelhebber het zware vonnis bij dagorder dd. 1 Februari 1831 openbaar maken. Men bleef echter uit Venlo intrigeeren, doch nu door brieven, die men over Kaldenkirchen en Aken met de Pruisische post naar Maastricht deed vervoeren. De Opperbevelhebber gelastte daarop opening van alle brieven met het postmerk Kaldenkirchen, en loofde bovendien eene premie uit op het aanbrengen van dergelijke brieven. [1])

In deze zelfde dagen meende de Opperbevelhebber achter een komplot te zijn gekomen, dat alweder ten doel had om bij een aanval van buiten, ook binnen de vesting op te staan. [2]) Op de proef diende als spion zekere PICAT, uit Namen geboortig, pruikenmaker van beroep, en sinds eenige jaren te Maastricht woonachtig. [3]) De politie ontdekte echter, dat de man de Belgische zaak diende. Men liet dit ongemerkt gaan, tot hij het voorstel deed, den befaamden JAMBE DE BOIS — een man van niets, maar ter wiens eere eene straat van St. Walburge te Luik genoemd is [4]) — een kool te stoven. De Opperbevelhebber deed hem gevangen nemen en zijn huis doorzoeken. Men ontdekte er verschillende vuurwapenen, alle liefst geladen, eenige met gekapte kogels, benevens een voorraad kruit en lood. Des pruikenmakers gade, door de politie aldus overvallen, bekende, dat verscheidene bijeenkomsten ten harent waren gehouden en men haar man had aangespoord om zich aan het hoofd der beweging te stellen, daar het hoog tijd werd. Ook op een avond, kort vóór de ontbinding van het regiment Lichte Dragonders N°. 5, [5]) was er eene vergadering geweest; men had elkander allerlei verwijtingen gedaan, o.a. dat de Maastrichtenaars lafaards waren. Nu eenige weken geleden was er evenzoo eene samenkomst geweest bij zekeren THIJSSEN, een klerk van den notaris VAN DER HOEVEN. Tot een trouw bezoeker van deze komplotten behoorde de vroegere koetsier van de, zoo Belgisch gezinde, familie BOSCH, met name JANSSEN, die PICAT om kleine kogels had gevraagd, ten einde met een 50-tal burgers in eene

---

[1]) Brief dd. 19 December 1830 van den Opperbevelhebber aan *Oorlog*; „Ik heb dadelijk den last gegeven, alle brieven, het stempel van *Kaldenkirchen* dragende, aan mij af te geven, en tevens den Heer Kolonel VERKOUTEREN, kommanderende de artillerie, uitgenoodigd, om, namens mij, eene premie van drie gulden, aan elk onderofficier of kanonnier uit te loven, die een zoodanigen brief aan mij ter hand doet komen."

[2]) Zie over een dergelijk plan in October 1830 LL., blz. 115 vgg.

[3]) Onder de geldelijke verantwoording van den Opperbevelhebber van October 1830, zie ik dat PICAT een paar maal *f* 20.— kreeg.

[4]) In de nabijheid van het monument *La Tombe*, vermeld in LL., blz. 65. *Jambe de bois* was een bijnaam, wegens het gemis van een zijner beenen.

[5]) Zie LL., blz. 143.

kerk te beginnen. De leidende persoonlijkheid scheen echter de daareven vermelde THIJSSEN te zijn; zijn huis, gelegen in eene der voorname, op de groote markt uitkomende, straten, diende veelvuldig tot vergaderplaats. Door middel van eene voorgenomen, binnen's muurs nog aan te brengen gemeenschap met de belendende huizen, zouden 600 man het uitbreken van den opstand daar afwachten. Ook had men op zich genomen de huizen nabij de poortwachten met gewapenden te bezetten, ten einde op de kanonniers van de batterijen van den hoofdwal vuur te geven, en alzoo de uitwerking van het geschut, zoo naar binnen als naar buiten, te bemoeilijken. „De gevolgen van een dergelijk ondernemen, te midden eener kwaadgezinde bevolking en buiten twijfel in verband met eenen vijandelijken aanval, zijn niet te berekenen", rapporteerde de Opperbevelhebber aanstonds den 9en December 1830 aan *Oorlog*. Geen oogenblik werd dan ook verzuimd om het dreigend gevaar af te weren. De mogelijkheid om uit de huizen kanonniers op de batterijen neer te schieten, nam men weg. Aan een reeds vroeger gegeven bevel tot inlevering van wapenen moesten de ingezetenen alsnog dadelijk voldoen [1]); de oogst was echter niet groot: immers slechts 35 jachtgeweren, 34 pistolen, 60 degens, 48 sabels, 1 piek, 2 hartsvangers en 14 karabijnen. Eindelijk beproefde men ook THIJSSEN en JANSSEN gevangen te nemen, doch men slaagde alleen met den eerste. JANSSEN wist te ontvluchten.

Het voorloopig onderzoek tegen PICAT en THIJSSEN bracht echter zoo weinig overtuigends aan het licht, dat, ook naar het oordeel van den Minister van Justitie VAN MAANEN, er geene termen zouden zijn, ze te doen schuldig verklaren aan het smeden van een aanslag tegen de veiligheid en het behoud der vesting. [2]) Inderdaad werden de beklaagden, na een 9-tal maanden in arrest te hebben doorgebracht, door den Krijgsraad vrijgesproken; een vonnis, dat door het Hoog Militair Gerechtshof in de zelfde maand September 1831 werd bevestigd, zoodat de Opperbevelhebber eindelijk de menschen wel moest laten gaan, hoe overtuigd hij ook van hunne schuld was. Natuurlijk, dat zij de stad werden uitgezet.

Jaren gingen hierover heen, toen de Opperbevelhebber de volgende missive dd. 11 December 1837 van *Oorlog* ontving: „Door eenen vertrouwelijken correspondent te Brussel wordt in een geheim rapport,

---

[1]) Lastgeving dd. 8 December 1830 van den Opperbevelhebber aan het Gemeentebestuur: „De afkondiging van UEdelAchtb. betrekkelijk de depots van wapenen en munitie, bevolen bij mijne aanschrijving van den 24 October l.l. N⁰. 161, heeft, hetzij door verkeerde uitlegging of andere beweegredenen, het vereischt effect niet gesorteerd. Zulks verpligt mij UEdelAchtb. te verzoeken, al dadelijk aan de ingezetenen, op de gebruikelijke wijze, te doen bekend maken, dat alle vuur- en andere wapenen, om het even van welken aard, voorzien van een opschrift, houdende den naam van den eigenaar, nog in deze loopende week aan het stadhuis moeten worden afgeleverd, op poene van strenge maatregelen tegen dengenen, die in gebreke mogt blijven."

[2]) Bericht van *Oorlog* dd. 2 April 1831 aan den Opperbevelhebber.

o.a. het volgende medegedeeld: „„Ily a à Maestricht un individu, qui cherche à corrompre le barbier ou coiffeur du général DIBBETS, en qui ce Général a grande confiance; d'après le rapport cet individu doit avoir le projet de former une société secrète à Maestricht, qui au premier évènement livrerait la ville aux Belges. Le barbier doit être le même qui dans le temps a dénoncé le complot où l'avocat MANCEL a été compliqué."" De Koning verzocht over dit bericht nadere inlichting. Den 13en d.a.v. antwoordde de Opperbevelhebber:

„Niet zonder bevreemding heb ik door Uwer Excellenties vertrouwelijken brief van den 11en dezer maand vernomen, hetgeen door den Geheimen correspondent uit Brussel wordt medegedeeld. In de eerste plaats, is het wel onbegrijpelijk, dat het denkbeeld kan bestaan, door mij vertrouwen zoude zijn geschonken aan den kapper of barbier, namelijk den beruchten J. PICAT, die indertijd, als verdacht van hoogverraad, voor den temporairen krijgsraad alhier werd te regt gesteld, en waaromtrent zooveel is geschreven. Deze PICAT, gelijk bekend, was bij den aanvang van den opstand, mijn spion en die der Belgen, welke dubbele rol gelukkig tijdig is ontdekt geworden. Ook waagt hij niet zeer nabij de vesting te komen; hij weet wat hem alsdan te wachten staat.

„Het daarstellen der bedoelde geheime sociëteit verdient evenmin, voor het tegenwoordige, eenig geloof. Het is, sedert jaren, genoeg gebleken, dat de Politie niet inslaapt, en mij, als het ware, niets van eenig belang ontgaan kan. Niettemin bewijst mijn vertrouwelijk rapport van den 10en dezer maand alweder, dat men niet te zeer op zijne hoede kan wezen, en, zoo als ik mij veroorloofd heb te zeggen, is het onderwerp van dat rapport als van gewigt te beschouwen.

„Sedert verleden jaar, ben ik door de jicht aan de handen belet geworden, mij zelven te scheren. Mijn barbier is een algemeen bekend, braaf persoon, en ook aan het Huis van Oranje, zoo als nog enkele bejaarde lieden hier ter stede, bijzonder toegedaan. Nogtans is niet te ontkennen, dat in tijden gelijk deze nimmer te veel behoedzaamheid kan worden gebruikt. Ook ben ik niet onkundig, dat voortdurend het oog op mij gevestigd blijft, en dat ik mij zeker veel zou blootstellen door mij buiten de vestingwerken te begeven, hetgeen nimmer plaats heeft, dan vergezeld van een klein escorte kavalerie, daar een aanslag op mijn leven, door een windbus of ander bedekt wapen, niet te verhoeden is; ook heeft men mij daarvoor reeds vroeger gewaarschuwd.

„Mijnen allereerbiedigsten dank voor deze mededeeling betuigende, heb ik de eer Uwer Excellentie te hernieuwen, de verzekering mijner opregte hoogachting."

Onder de tal van zich roerende advocaten te Maastricht behoorde EDW. SERVAIS MANCEL, door DIBBETS geteekend „als een woelziek, gevaarlijk mensch". [1]) Hij had de vesting bij het uitbreken der omwen-

---

[1]) Rapporten dd. 4 December 1830 aan *Oorlog* en dd. 21 daaraanvolgende aan *Justitie*.

teling verlaten, om bij de opstandelingen in dienst te gaan. Een broeder van hem was en bleef officier bij de Nederlandsche Marechaussee.

In den ochtend van den 4en December 1830 durfde de advocaat, terugkeerende van Brussel, de stad binnenkomen onder bedekking van een beladen kar, vergezeld van den Maastrichtschen wijnkooper NYPELS en een hoedenmaker STOEL. MANCEL werd gearresteerd, zoomede zijn, in de vesting woonachtig gebleven, voormalige klerk TOULON: „hier ter stede algemeen bekend als een doortrapt slecht sujet". De gehouden verhooren brachten echter geene daadzaken ten hunnen laste aan het licht; alleen werd TOULON overtuigd opsteller en schrijver te zijn van verschillende lasterlijke, naamlooze geschriften en aantijgingen tegen de inwoners van de stad; eenige dier geschriften werden in zijn lessenaar ten kantore van MANCEL gevonden. Ofschoon alzoo de vervolging wegens verraad andermaal op zwakke grondslagen berustte, werden de gevangenen voor den Krijgsraad gebracht; zij hadden dan in ieder geval eenigen tijd met de gevangenis kennis gemaakt, zal wellicht de bijkomende gedachte zijn geweest. In Maart 1831 sprak de Krijgsraad MANCEL vrij; de Opperbevelhebber liet hem den 6en Maart buiten de stad brengen, met verbod tot terugkeer, zoolang de Belegstaat duurde. TOULON moest evenwel zijn schrijflust boeten met eene veroordeeling; hij had den 2en Juli de straf uitgediend, waarna ook hij de stad werd uitgezet. [1]) Tegen den tijd, dat de Belegstaat zou eindigen, en de quaestie of Maastricht aan België zou komen, de hoofden weer bijzonder warm zou maken, namelijk in 1838, bezorgde MANCEL nog eene verrassing, door eene brochure, waarin hij de aanspraken van België op de Limburgsche hoofdstad betoogde. [2])

La femme! Zij bracht den officier van gezondheid GROUW voor den militairen rechter.

De Opperbevelhebber ging met groote gestrengheid het binnenkomen van ontuchtige vrouwen tegen, omdat zij, als de hiervoren vermelde ANNA VAN OOYEN, de desertie bevorderden. Doctor GROUW liet nochtans zijn oog vallen op een deerntje uit Luik, die op last van DIBBETS de stad werd uitgezet. Zij bleef zich echter aan de Tongersche en Pietersche poorten vertoonen, met verzoek om weer binnen te mogen komen; evenzeer trachtte GROUW herhaaldelijk den Kapitein

---

[1]) Rapport dd. 30 Juni 1831.

[2]) *La ville de Maestricht et ses droits à diverses époques, en présence de la diète germanique et des vingt-quatre articles en 1838.* — Den 11en October 1838 berichtte de Opperbevelhebber hierover aan *Oorlog*: „Het nu onlangs in de Belgische bladen aangekondigd werk van den advocaat MANCEL, over de stad Maastricht etc., is welligt reeds bij Uwe Exc. bekend. Bedoelde MANCEL, broeder van den Kapitein bij onze Marechaussee, is de zelfde, die in het najaar 1830, van Brussel komende, in hechtenis alhier is gesteld, voor den tijdelijken krijgsraad als verdacht van verraad, aangeklaagd, doch bij gebrek van genoegzame bewijzen, vrijgesproken, en alstoen dadelijk de vesting ontzegd is geworden".

van piket, ja zelfs den Opperbevelhebber te misleiden, ten einde zijn liefje te kunnen spreken. In den namiddag van den 5en Februari 1831 vroeg hij DIBBETS weder deze vrouw, die hij nu voor eene andere deed doorgaan, toe te laten, en wel omdat zij geld kwam brengen; hij kreeg ten antwoord, dat zij het geld dan maar aan de poort moest afgeven. Toen ging GROUW naar de poort, waar hij in strijd met de waarheid mededeelde, dat de Opperbevelhebber hem veroorloofd had om zich buiten de vesting te begeven. Aldus gelukte het hem het verbodene opnieuw te bereiken, maar onderwijl kwam de misleiding aan den dag en werd het bevel uitgevaardigd om „hem, bij het binnenkomen, dadelijk tusschen de bajonetten naar de provoost te brengen". Zoo geschiedde het, toen hij in den ochtend van den 6en zich meldde. De Krijgsraad veroordeelde hem den 8sten Maart tot twee maanden militaire gevangenis; een vonnis, dat het Hof bevestigde.

(Wordt vervolgd.)

Bijdrage tot de kennis der militaire toestanden in de vesting Maastricht tijdens den staat van beleg 1830—1839,

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

(Vervolg en slot van blz. 190.)

Eene allerbedroevendste zaak deed zich een paar maanden later voor, eveneens met een officier.

De burgerij verkeerde medio Mei 1831 in goede stemming. De Opperbevelhebber had veroorloofd het houden der gewone jaarlijksche *processie van St. Servaas* op Zondag 15 Mei; ter voorziening in mogelijke gebeurlijkheden waren de troepen in de kazernen geconsigneerd, en de poorten, gelijk trouwens altijd op Zon- en feestdagen, gesloten gehouden. Maar alles was in de beste orde afgeloopen. De geestelijkheid kwam DIBBETS dank zeggen voor het toelaten der processie en gaf hem de verzekering, dat zijne bereidwilligheid den besten indruk op de ingezetenen gemaakt had. In den namiddag van den volgenden dag was echter alles in rep en roer. Een korporaal der 8ste afdeeling Infanterie keerde met zijne manschappen naar de kazerne terug, vervoerende ingekochte aardappelen. Op weg derwaarts komt men tegen den 2e Luitenant WILLIAM DU MOULIN, die den korporaal vraagt, of op het meten, waarover dikwerf klachten waren gerezen, goed was gelet. Niettegenstaande het antwoord bevestigend was, liet hij den troep teruggaan naar den winkel; de maat moest worden vertoond; zij bleek ongeijkt. De verkoopster was eene bejaarde vrouw, CATHARINA CLAASSENS, die DU MOULIN's verwijtingen met spot beantwoordde. De luitenant vond hierin aanleiding driftig te worden, zijn degen te trekken en haar een priem in den arm toe te brengen. Vandaar een opstootje. De schoonzoon van de verwonde, JOHANNES VAN HOOZEN, achtervolgde den luitenant bij zijn heengaan en deed harde woorden hooren, waarop DU MOULIN zich omkeerde, helaas weder gewapend met dien ongelukkigen ontblooten degen. VAN HOOZEN vluchtte, de luitenant achterhaalde hem en stak den man morsdood. „Genoemd officier", schreef de Opperbevelhebber dd. 17 Mei 1831 aan *Oorlog*

over dit droevig ongeluk, „moet zich vervolgens ten zijnent hebben begeven, en door zijn oppasser verhinderd geworden zijn, zich het leven te benemen. Daarna vervoegde hij zich bij den Luitenant DEKKER, alwaar hij op mijnen last door den Plaatselijken Kommandant gearresteerd, en naar het Burgerlijk en Militair huis van verzekering werd overgebragt. Dit voorval heeft op het oogenblik zelve, veel consternatie verwekt, en een grooten oploop van volk naar de markt en belendende straten te weeg gebragt. Het dadelijk uitzenden van patrouilles, zoo infanterie als kavallerie, heeft alles rustig gehouden."

De overledene liet eene weduwe met vijf kinderen na. Het korps officieren der 8ste afdeeling, waartoe DU MOULIN behoorde, haastte zich *f* 100 bijeen te brengen, die aan de weduwe in den ochtend van den 17en werden ter hand gesteld. Eene nadere collecte onder de officieren van het garnizoen bracht nog *f* 1152 op. De door DIBBETS ingestelde Commissie van Weldadigheid, bestaande uit kerkeraad en armbesturen, stelde voor, aan de weduwe jaarlijks een pensioen van Regeeringswege ad *f* 75.— te doen verleenen. De Opperbevelhebber adviseerde *Oorlog* om met dit voorstel mede te gaan, wegens de tijdsomstandigheden, „en vooral den alleszins goeden indruk, welken een dergelijk blijk van 's Konings welwillendheid voorzeker hier ter stede zal verwekken". Toen eene maand later 's Konings goedgunstige beslissing volgde, berichtte DIBBETS, dat zij „algemeen deelneming" verwekt had, en „den verwachten indruk op de gemoederen te weeg gebragt (was.)" (1)

Den 19den Mei had de lijkdienst voor het slachtoffer van DU MOULIN's drift plaats. „Duizende menschen", berichtte de Opperbevelhebber den volgenden dag, „waren op de been; alles is rustig afgeloopen." Ook begon de kalmte allengs, ofschoon niet geheel, terug te keeren. „De gemoederen", luidde het rapport van 26 Mei, „welke door het ongelukkig voorval van den Luitenant DU MOULIN eenigermate waren gaande gemaakt, laten zich nu weder geruststellend aanzien; evenwel hebben steeds geheime bijeenkomsten der kwaadwilligen plaats, waarop de waakzaamheid der politie voortdurend is gevestigd." Het spreekt vanzelf, dat de Belgische bladen niet nalieten het gebeurde in een voor het Nederlandsch gezag vijandigen geest uit te buiten. (2)

---

(1) Rapporten van 27 Mei en 18 Juni 1831.

(2) Zoo leest men in de Brusselsche *Émancipation* van 19 Juni uit Maastricht: „Les habitans de Maestricht, ayant résolu de faire célébrer, dans le courant de la semaine passée, un second service funèbre pour le malheureux VERKOZEN, lâchement assassiné par l'officier hollandais DU MOULIN, une foule immense d'habitans assista à cette douloureuse cérémonie. Le général DIBBETS crut prudent de prendre à cette occasion des mesures extraordinaires de précaution. Il fit charger sans retard toutes les pièces d'artillerie, qui se trouvent braquées sur les places et dans les principales rues, et ordonna aux artilleurs de demeurer à leurs pièces, mèches allumées, pendant toute la durée du service funèbre.

„Dans l'impuissance de manifester autrement leurs sentimens à l'égard des

Den 8sten Juni 1831 veroordeelde de Krijgsraad den schuldige tot vervallenverklaring van den militairen stand en onthoofding; het vonnis werd door het Hoog Militair Gerechtshof dd. 1 November d.a.v. in appèl bevestigd. Een Koninklijk Besluit van 5 Februari 1832 veranderde het evenwel bij wege van gratie in correctioneele gevangenis gedurende 5 jaren; de vervallenverklaring bleef gehandhaafd. In eene memorie van 15 September 1831 staat verschoonend: „Men wil en met grond geloven, dat hij soms vlagen van krankzinnigheid heeft". Naar aanleiding van een verzoek om remissie in 1835, deed de Opperbevelhebber den veroordeelde, die eigenlijk naar Leiden had moeten gaan, in de gevangenis voor zich komen. „Door verschillende aan hem gedane vragen", rapporteerde Dibbets hierover dd. 24 October 1835 aan *Oorlog*, „kwam hij mij voor, zooals dan ook de cipier getuigde, zijne misdaad met waar berouw in te zien, zijn lot gelaten te ondergaan, en zijne driften meer te kunnen beteugelen. Hij verklaarde zelve te gevoelen, een verloren mensch voor de maatschappij te zijn, doch dat hij door zijn gedrag zou trachten, zijne volgende ongelukkige loopbaan als christen te bewandelen." Den 5den Februari 1837 was zijne straf ten einde; met het openen der poort verliet hij de voor hem rampzalig geworden vesting, zich begevende naar zijne ouders te Beek bij Nijmegen.

Ten slotte nog over de veroordeeling van een paar deserteurs, omdat zich ook daarbij eenige teekenende incidenten voordeden.

Jan Mathys Schols, geboortig uit *Geleen*, provincie Limburg, was den 6den October 1830 als milicien bij de infanterie in burgerkleeding gedeserteerd en had als Zuid-Nederlander bij de Belgen dienstgenomen. Nochtans waagde zich de 28-jarige in Februari 1834 te Maastricht. Den 24sten herkend, werd hij gevangen genomen en door den Krijgsraad tot 10 jaar kruiwagenstraf veroordeeld, met vervallenverklaring van den militairen stand. Daar hij als Zuid-Nederlander beschouwd werd, schenen er bij het departement van Oorlog en bij den Prins van Oranje wel motieven te bestaan een verzoek om gratie in gunstige overweging te nemen, maar zoowel de Auditeur-Militair, als de Opperbevelhebber oordeelden er anders over. — Ten gevolge van de dd. 18 November 1833 gesloten conventie te Zonhoven, konden Nederlandsche troepen over Belgisch grondgebied tusschen Maastricht en Holland reizen; de étappeplaats was het Belgische Bree, waar men nevens een Belgisch officier, een Nederlandsch commissaris, den Majoor Menso, had. De veroordeelde Schols moest nu over deze plaats de reis maken naar de strafgevangenis te Leiden. In den ochtend van den 24sten October 1834 verlieten met hem 16

Hollandais, les habitans de Maestricht ont donné à l'offrande, dans une collecte, faite pendant le service funèbre, des sommes dont le total s'est élevé à près de 2000 florins au profit de la veuve et des enfans de Verkozen. Les plus pauvres, les mendians même, ont voulu faire leur offrande. Voilà comme on aime les Hollandais à Maestricht."

militaire veroordeelden, onder een escorte van verlofgangers, Maastricht. Intusschen waren de broeder en de oom van SCHOLS met de reis bekend gemaakt, zoodat zij zich in allerijl naar Bree begaven, om de invrijheidstelling als Belg te erlangen van den Belgischen commissaris. Ook vernam Majoor MENSO in den avond van den 24sten, dat zich eenige inwoners van Bree hadden vereenigd, ten einde maatregelen te beramen om den veroordeelde met geweld in vrijheid te stellen. De commissaris nam bij aankomst van het transport dadelijk maatregelen; de schildwachten bij het provoosthuis werden verdubbeld en vier marechaussees van het geleide gedurende den nacht mede daar gesteld. Het bleef dientengevolge rustig, zoodat het transport in den ochtend van den 25sten zijn weg kon vervolgen, niettegenstaande de Belgische commissaris den 24sten onderstaanden brief aan MENSO over SCHOLS had geschreven:

„Cet individu appartient au 6ième régiment d'infanterie de ligne belge; il était depuis un an en congé illimité dans sa famille, lorsqu'il y a quelques mois, étant allé à Maestricht, il y fut reconnu et arrêté comme déserteur de la 14e afdeeling des Pays Bas, qu'il avait quitté en 1830 pour rentrer en service de la Belgique, sa patrie.

„Je m'explique mal, Monsieur le Commissaire, comment il peut se faire qu'un soldat belge soit mis en état d'arrestation en Hollande, lorsque, par le fait de la révolution, tous les militaires belges, rentrés dans la mère-patrie, sont libérés du service hollandais; en conséquence je viens réclamer votre intervention pour que le nommé SCHOLS soit immédiatement mis à ma disposition pour être renvoyé, par mes soins, au 6ième régiment de ligne belge, auquel ce soldat appartient."

Majoor MENSO bepaalde er zich toe, dezen brief den 25sten den Maastrichtschen Opperbevelhebber aan te bieden, die er MENSO per omgaande, als volgt, op antwoordde:

„Het daarbij aangevoerde, omtrent den deserteur J. M. SCHOLS, op belgische of revolutionnaire begrippen gegrond, zal nimmer bij ons van eenigen invloed zijn. Het vonnis tegen hem door Nederlandsche regters gewezen, doet meer af dan al hetgeen daartegen kan worden geschreven of ingebragt. De redenering van den belgischen commissaris, te dier zake, strijdt met alle beginselen des regts, en is het overbodig daarover verder uit te weiden. — De genomen voorzieningsmaatregelen worden, bij soortgelijke omstandigheden, steeds aanbevolen."

Toen intusschen de Belgische commissaris nader op de invrijheidstelling bleef aandringen, droeg de Opperbevelhebber den Majoor MENSO op, hem mede te deelen, wat tot de veroordeeling had geleid, „waaruit dus vanzelf volgt", besloot dit schrijven van 30 October 1834, „dat het onderhavig verzoek in geene aanmerking kan worden genomen". MENSO vroeg daarop nader zijn chef, welk gebruik van dien brief kon worden gemaakt, hetgeen DIBBETS dd. 4 November alsnog deed verklaren: „Dat van mijne missive dd. 30 October l.l. N°. 904 gebruik kan worden gemaakt dáár en waar men zal goedvinden; en dat niet alleen aan

dezelve wordt gerefereerd, maar steeds in dergelijke omstandigheden, de wettelijke verordeningen bij ons zullen worden achtervolgd en gehandhaafd."

Eene ongeveer gelijke geschiedenis, maar waarin zich zelfs PALMERSTON mengde, deed zich het zelfde jaar 1834 voor met zekeren PASMANS, die den familienaam droeg van een katholiek martelaar van Nederlandsch calvinistische onverdraagzaamheid, althans naar het oordeel van een katholiek schrijver. [1])

In het najaar van 1830 was de soldaat WILLEM PASMANS uit Maastricht gedeserteerd en bij het Belgische leger overgegaan. Later werd hij te Valkenburg vertrouwde en spion van den aldaar gevestigden Belgischen districtscommissaris VAN DE WEYER, broeder van den bekenden SYLVAIN, vertegenwoordiger van het Brusselsche bewind te Londen. Den 16en Juli 1834 waagde PASMANS zich in de nabijheid van het glacis der vesting; hij werd gevangengenomen en als de deserteur van 1830 herkend. Zoodra men hiervan te Brussel kennis had gekregen, schreef Generaal HUREL aldaar dd. 23 Juli 1834 den volgenden brief aan den Maastrichtschen Opperbevelhebber: „D'après les rapports qui me parviennent j'apprends que le nommé PASMANS, GUILLAUME, de Vieux Fauquemont, soldat en congé illimité, appartenant à l'armée belge, avait été arrêté le 17 courant par la garde, établie à la porte de Wijck et était retenu dans la forteresse dont vous avez le commandement supérieur. La conduite de ce militaire, en se présentant devant Maestricht, n'offre aucun caractère hostile et ne peut être taxé que d'imprudence. Je me plais à croire, Monsieur le Général, que vous l'apprécierez aussi bien que moi. Par ces motifs, je veux vous prier de vouloir en user à l'égard de PASMANS, comme nous l'avons fait dans des circonstances à peu près semblables, envers des militaires de votre nation, qui s'étaient imprudemment engagés sur notre territoire, en mettant le soldat sus mentionné en liberté et le renvoyant dans ses foyers."

A peu près semblables. Daar zat juist het verschil, hetwelk de Opperbevelhebber dd. 24 Juli 1834 kortweg deed antwoorden: „que le nommé GUILLAUME PASMANS, reconnu à la porte de Wijck, comme déserteur des troupes sous mes ordres, pendant l'état de siége, a été arrêté et traduit devant le conseil de guerre."

Nu richtte SYLVAIN VAN DE WEYER dd. 11 Augustus 1834 eene nota over het incident aan minister PALMERSTON. Het stuk is wel lang, maar geenszins onbelangrijk. Vooreerst omdat men er uit leert, hoe door onvolledige voorstelling van het feitelijke de Belgische diplomatie uitmunte, maar vooral ook omdat hierin weder eene rol speelt de ramp-

---

[1]) Den 19den Juli 1638 werd GERARDUS PASMANS, Jezuïetenpriester te Maastricht, oud 50 jaar, onthoofd wegens verraad. Zie „*De Toestand van het Katholicisme te Maastricht in 1638 nader toegelicht*". Bijdrage voor het Genootschap Limburg, door H. J. NUYTS, Gemeente-Archivaris te Maastricht (Roermond 1901).

zalige Antwerpsche proclamatie des Prinsen van Oranje van 16 October 1830; immers duidelijk genoeg wordt te kennen gegeven: wanneer men eenvoudige soldaten als deserteur straft, wat verdiende dan niet de Prins van Oranje zelf? [1]) Ziehier daarom de Nota in haar geheel:

Le Soussigné etc. a l'honneur d'appeler l'attention de LORD PALMERSTON sur un nouvel acte de violence, exercé par les autorités Hollandaises.

Le nommé GUILLAUME PASMANS de Vieux Fauquemont, province du Limbourg, s'étant rendu à Maestricht le 18 du mois dernier, y a été arrêté comme déserteur. Cet homme, renvoyé en congé illimité dans ses foyers, dans le courant du mois de Décembre dernier, se trouvait effectivement comme volontaire au service de la Hollande, et il le quitta au moment de la révolution pour se ranger sous le drapeau de ses compatriotes par suite de la Proclamation du Prince d'Orange, datée du 16 Octobre 1830, et de Son ordre du jour du 18. Dans la première de ces pièces le Prince, après avoir déclaré qu'il reconnaissait les Belges comme nation indépendante, ajoutait: „Je me mets ainsi dans la Province que je gouverne à la tête d'un mouvement qui vous méne vers un état de choses *nouveau* et stable, dont la *nationalité* fera la force." Dans Son ordre du jour, S. A. R. annonçait que la séparation entre les nationaux Belges et Hollandais, par corps, aurait lieu sous peu, par les soins du général VAN GEEN.

Il n'échappera pas à LORD PALMERSTON que ce langage dans la bouche du Prince d'Orange, a dû nécessairement exercer une grande influence sur l'esprit des militaires et les porter à se regarder comme libres d'abandonner leur ancien drapeau.

Il paraît que l'autorité militaire de la forteresse a manifesté l'intention de traiter le sieur PASMANS avec toute la rigueur des lois militaires, sans considérer que ces lois doivent fléchir devant les circonstances extraordinaires dans lesquelles les militaires belges se sont trouvés placés à l'égard de la Hollande, et qu'ils demeurent naturellement déliés de leur serment par le fait de la séparation des deux pays. La position du sieur PASMANS a excité toute la sollicitude du gouvernement belge, qui s'est empressé d'en donner connaissance à S. E. l'ambassadeur de S. M. Brittanique à Bruxelles, ainsi qu'aux envoyés d'Autriche, de France et de Prusse. Le Soussigné espère que la position de ce militaire fixera sans retard l'attention de LORD PALMERSTON. Il est convaincu que S. E. ne verra dans son arrestation qu'un acte empreint d'un caractère d'extrême violence. Il n'hésite pas à réclamer constamment les bons offices du Gouvernement Brittanique en faveur de ce malheureux prisonnier, à l'effet de suspendre le coup qui est sur le point de le frapper.

---

[1]) Zie over die proclamatie mijn artikel in *De Tijdspiegel* van October 1902, blz. 200 vgg. en LL. blz. 112 vgg.

L'intervention active et bienveillante du Gouvernement Brittanique amènera sans doute le prompt élargissement de ce citoyen belge. Le Soussigné saisit cette occasion etc.

Karakteristiek is evenzeer de lastgeving dd. 12 Augustus 1834, die daarop PALMERSTON met vorenstaand stuk aan den Britschen gezant te 's-Gravenhage deed toekomen. Zij is, vertaald, van den volgenden inhoud:

„Ik draag U op deze Nota mede te deelen aan den Baron VERSTOLK, en om aan hem uit te drukken den zekeren wensch van Zr. Ms. Regeering, dat eene handeling zoo onregtvaardig, en zoo zeer afwijkende van elk beginsel, dat de wederkeerige gemeenschap der Natiën regelt, niet is geautoriseerd, en ook niet gewettigd zal worden door het Hollandsche Gouvernement.

„Het is klaarblijkelijk, dat de proclamatiën van den Prins van Oranje, welke door den Heer VAN DE WEYER worden aangevoerd, ten volle alle Belgen regtvaardigden, welke te dier tijde bij het Hollandsche leger dienden, zich van de Hollandsche troepen af te scheiden en zich onder de Belgische vanen te stellen. Maar al waren ook zoodanige Proclamatiën niet uitgevaardigd, zoude nogthans de handeling van den Hollandschen gouverneur van Maastricht in het tegenwoordig geval nimmer te regtvaardigen zijn geweest.

„De soldaat, door hem geärresteerd, zoo al schuldig aan iets, is niet schuldig aan desertie, doch aan opstand; maar hij deelt dit misdrijf met geheel het Belgische volk, en het zoude eene ongehoorde gewelddaad zijn, om in den tegenwoordigen staat van zaken, een enkel persoon te straffen, voor de daden door eene Natie begaan."

Generaal DIBBETS, al deze stukken ontvangende, zette in zijn antwoord aan *Oorlog* dd. 25 Augustus 1834 het gebeurde uiteen, waarna hij aldus vervolgde:

„Volgens den inhoud der beide hiernevens teruggaande diplomatieke nota's heeft deze zaak een meer gewigtig doel dan wel het lot van PASMANS zelven, daar in deze nota's, onder anderen als beginsel wordt aangenomen, dat 's Lands wetten moeten zwichten voor de buitengewone omstandigheden, waarin de Belgische militairen in het algemeen gedurende de onlusten hebben verkeerd; en dat alzoo de door een aantal van hen gepleegde meineed, verraad en desertie ongestraft behoorden te blijven. Ongelooflijk moet eene zoodanige taal den onpartijdigen regter, ja, elk weldenkend mensch, voorkomen; de gevolgen hiervan zouden voor het Vaderland allernoodlottigst kunnen zijn. Het vonnis van den krijgsraad te velde in de zaak van den luitenant LE BRON DE VEXELA [1]) bewijst voldoende, dat de krachtige woorden van LORD PALMERSTON geen invloed zullen hebben; en dit wordt al verder gestaafd door de erkenning als deserteur van DAINE en den luitenant der genie BOSCH. Mijne positie zoude vooral in de veronderstelling, dat PASMANS na de uitspraak

[1]) Zie over dit, te Breda geveld, vonnis: *De Militaire Spectator* van 1832, 1ste Jaargang, blz. 14.

van het vonnis in vrijheid werd gesteld, allermoeijelijkst kunnen worden, zonder nog de gevolgen te berekenen, die dit op de bezetting zoude te weeg brengen. Ik ben alzoo eerbiedig van oordeel, dat 's Lands wetten voor geene diplomatieke nota's behooren te wijken, maar in volle kracht moeten worden gehandhaafd." Dit krachtvol schrijven — het was wel noodig, want te 's-Gravenhage bleek wankelmoedigheid aan de orde van den dag, — werd den 26sten gevolgd door eene herinnering aan de veroordeeling van den hiervoren vermelden SCHOLS, die in geheel gelijke omstandigheden had verkeerd. Den 1sten September 1834 werd PASMANS, evenals SCHOLS, veroordeeld tot 10 jaren kruiwagenstraf en vervallenverklaring van den militairen stand. Het vonnis werd den 15en d.a.v. voor het front der parade uitgesproken. „Dit gaf dan ook aanleiding", rapporteerde de Opperbevelhebber, „dat zich daarbij eene groote menigte tegenwoordig bevond." Ook PASMANS onderging derhalve zijne straf, doch drie jaren later ontving hij gratie en werd dientengevolge den 3en Februari 1838 vrijgelaten. Sinds bezocht hij nog dikwerf de Limburgsche hoofdplaats.

In 1837 deed zich andermaal eene quaestie voor als met PASMANS, namelijk met den te Maastricht opgevatten deserteur PIETER SCHEPERS, die in 1830 evenzeer onze vanen had verlaten. De minister van Buitenlandsche Zaken VERSTOLK VAN SOELEN gaf, wel is waar, in zijn advies dd. 7 Februari 1837 aan den Koning te kennen, dat er niets anders op zat, dan om dezen deserteur op gelijke wijze te behandelen, als met PASMANS was geschied, doch het advies besloot aldus: „Intusschen vermeent de Ondergeteekende het zich opdoen van dergelijke gevallen steeds te moeten beschouwen als ongelegen, alzoo derzelver vervolging doorgaans weinig of geen nut sticht en de moeijelijkheden niet waardig is, waarmede dezelve veelal gepaard gaat. Alhoewel men dus, naar mijn inzien, met geene goede houding op de beginselen kan toegeven, wanneer er eenmaal reclamatiën zijn ingekomen, zoude hij voor wenschelijk achten, dat vóór dien tijd eene ontvlugting van den gearresteerde aan zijne lastige verschijning een einde maakte." De Koning ging evenwel op deze zonderlinge raadgeving niet in. Bij rescript van 12 Februari 1837 werd machtiging gegeven om „met opzigt tot de aanhouding te Maastricht van den Nederlandschen deserteur P. SCHEPERS op gelijke wijze te handelen, als krachtens Ons rescript van den 12en September 1834 N°. 75 in de zaak van W. PASMANS is geschied, zoo wat betreft de teregtstelling van den gearresteerde, als ten aanzien van de beantwoording van de reclames, welke ten deze door de Engelsche of Fransche Legatiën eventueel mogten worden gedaan."

VII.

BRANDEN IN DE VESTING.

Met de plannen, der in Maastricht wonende ontevredenen om tot opstand te geraken, hield niet onwaarschijnlijk verband het stichten van

brand, ten einde van de daardoor ontstane verwarring voor hun doel gebruik te maken. [1])

Het spreekt wel vanzelf, dat in ieder geval tegen het ontstaan van brand met de grootste zorg werd gewaakt. Gaat men van de onderstelling uit, dat de Opperbevelhebber ieder ongeval van beteekenis in dat opzicht aan *Oorlog* heeft gerapporteerd, dan moet men tot de waardeerende conclusie komen, dat de voorbehoedmiddelen het grootste succes hebben gehad.

In den aanvang van 1831 stond de garnizoensbakkerij onder het beheer van den 1ste Luitenant der infanterie DOMINICUS JOSEPHUS GRONDAL, die er woonde. Met de meeste nauwgezetheid had hij steeds zijne ondergeschikten aangemaand tegen brand te waken, en daartoe ook persoonlijk trouw zijne inspectiën gedaan. Bij het eindigen der werkzaamheden tegen 4 uur in den middag, was het de gewoonte om het voor den volgenden dag bestemde brandhout, dat altijd min of meer nat was, in den oven ter droging te leggen en het er eerst 's avonds negen uur uit te nemen, als wanneer het op den grond werd gelegd. Dit vond ook plaats in den avond van den 2en Februari 1831; bij het later plaats gehad hebbende onderzoek, verklaarde een korporaal, dat het uit den oven gehaalde „zeer warm was, wijl het hout rookende of beter gezegd wasemende was"; aldus werd het in de nabijheid zich bevindende mandenwerk aangestoken. — Luitenant GRONDAL, des avonds ten tien ure in zijn kwartier terugkomende, ging ongelukkig niet nog eens naar de bakkerij zien, vertrouwende op de mededeeling van den burgerlijken waker, die naast de bakkerij in eene kamer met een militair sliep, dat er niets bijzonders was. De waker had zich daarop ook ter ruste gelegd, toen een kwartier later een sterke rook hem hinderde; de bakkerij daarop willende binnentreden, sloegen hem de vlammen te gemoet. Eerst om vijf uur in den ochtend was men den brand meester, dank den ijver der nabij wonende mineurs en van een klein gedeelte der burgers; gelukkig was er nog een oven beschikbaar gebleven, zoodat men kon blijven doorbakken.

Het bleek nu, hoe goed de voorzorgsmaatregelen geweest waren, die de Opperbevelhebber in geval van brand tegen noodelooze verstoring der orde had bevolen; gedurende den ganschen nacht was het in de stad buitengewoon rustig gebleven. Bij eene dagorder van den 3en bracht hij, aanmoedigend, den soldaten hulde, die weder getoond hadden, dat daar waar 's Konings dienst hen riep „een ieder wedijvert zich te onderscheiden". Te gelijker tijd kreeg het Gemeentebestuur bij openbare aankondiging eene warme dankbetuiging. Het was nu ook, herinnerde de Opperbevelhebber, voor het eerst geweest, dat burger en soldaat gemeenschappelijk in toewijding gewedijverd hadden, hetgeen mocht beschouwd worden „als een waarborg, voor alle omstandigheden, waarin dezelve tot rust, orde en het welzijn der stad, weder mogt

[1]) Zie LL. blz. 116.

gevorderd zijn." [1]) Het Gemeentebestuur, DIBBETS' mededeeling den 4en afkondigende, verklaarde daarbij *zich te haasten* „dezelve aan de brave burgerij mede te deelen, met dankbetuiging tevens voor haar loffelijk gedrag, bij die gelegenheid aan den dag gelegd". De Opperbevelhebber achtte intusschen de mogelijkheid niet uitgesloten, dat het ongeval door opzet was veroorzaakt. „Ik vrees", berichtte hij toch den 3en Februari aan *Oorlog*, „dat dit voorval zijn oorsprong in kwaadwilligheid vindt, dewijl sedert reeds twee maanden bedreigd werd, in dit etablissement en andere approvisionnementsmagazijnen brand te stichten. DAINE moet tijdens zijn verblijf te Hocht zich uitgelaten hebben, dat het 't beste en zekerste middel tot het spoedig vermeesteren der vesting zoude zijn; geene middelen van voorzorg zijn daartegen gespaard geworden". Een ernstig onderzoek, geleid door den chef der militaire politie, Kapitein-adjudant HENNEQUIN, waarbij Luitenant GRONDAL met de 20 geëmploieerden gehoord werden, bracht echter aan het licht, dat slechts onvoorzichtigheid in het spel was geweest, zoodat bij dagorder van den 6en Februari 1831 werd bekend gemaakt, dat het ongeval vooral te wijten was geweest „aan pligtverzuim en verregaande achteloosheid van den 1ste Luitenant GRONDAL der 14e afdeeling infanterie, het beheer aldaar voerende"; hij kreeg 14 dagen provoost.

Den 12en Maart 1832 ontstond er een onbeduidende brand in de infirmerie, aan de St. Pieterspoort nabij het Arsenaal gelegen; „de thans wel georganiseerde brandspuitendienst" kon dien dadelijk blusschen. Met den zelfden gelukkigen uitslag verliep een brand in een der stallen van de kurassiers, aan de Brusselsche poort, die eene maand later, namelijk in den nacht van den 10en op den 11en April 1832, uitbrak. „Volgens bijgaand proces-verbaal", luidde des Opperbevelhebbers rapport over dezen brand, „zoude de oorzaak van dit voorval, aan de onvoorzigtigheid van den kok te wijten zijn. Zonderbaar is het echter, dat van de vier reizen er sedert 1½ jaar alhier brand plaats heeft gehad, zulks driemaal aan militaire etablissementen is geweest, als de Garnizoensbakkerij, Infirmerie nabij het Arsenaal, en nu aan de stallen; dat kwaadwilligheid hieraan wellicht niet vreemd is, konde zich alzoo doen veronderstellen." Nooit echter hebben de daarop gevolgde onderzoekingen het vermoeden van kwaadwilligheid bevestigd, ook niet toen in den avond van den 16en April 1835 brand ontdekt werd in het laboratorium, die men weder dadelijk meester werd, dank vooral Kapitein HENNEQUIN, „steeds bijzonder actief en waakzaam"; evenmin toen den 23sten Mei 1836 brand ontstond, ten gevolge van de slechte inrichting der lantaarns, in een der stallen van de veldartillerie bij de Tongersche poort.

VIII.

VAN OOGZIEKTE ONDER HET GARNIZOEN.

De Opperbevelhebber nam evenzeer voortreffelijke maatregelen in het belang der gezondheid van den soldaat, doch de opthalmie, die het

[1]) Beide stukken in de *Staats-Courant* van 9 Februari 1831.

garnizoen teisterde, scheen met alle voorzorgen te spotten. Eerst met 1833 wist men er perken aan te stellen, door het aanbrengen in alle kamers der kazernen van ventilators, waarvan de schuiven gedurende den zomer werden weggenomen; voor de volkomen genezing bleek toen ook zeer bevorderlijk, dat de herstelden eenigen tijd in de voorstad St. Pieter, langs de Maas, werden gehuisvest, om de aldaar zoo gezonde lucht te genieten; verder werd gedurig toezicht gehouden op de voeding en levenswijze van den soldaat. „Wanneer men thans", rapporteerde de Opperbevelhebber dd. 21 September 1833 aan *Oorlog*, „in een der Belgische bladen leest: L'opthalmie, qui s'acharne à l'armée belge, est une grande calamité pour les soldats, pour les familles et pour la nation. Il n'y a pas de commune où on ne voit de nos miliciens renvoyés de service dans un état déplorable, les uns complètement aveugles, les autres ayant l'organe de la vue tellement affaibli, qu'ils retombent à la charge de leurs familles. Le *Moniteur* vient d'annoncer que déjà 279 ont été jugés dignes d'une pension — is het niet zonder belang U.E. bekend te maken, dat men deze zoo noodlottige kwaal voor den soldaat, sedert nu eenigen tijd, alhier meester is geworden; alzoo er zich, volgens hierbij overgelegd ziekenrapport van heden, slechts 21 in het hospitaal bevinden, terwijl dit getal, nu één jaar geleden, meer dan *honderd* bedroeg.

„In het laatst van het jaar 1831 nam de oogziekte zoo verbazend toe, dat men de gevolgen voor de dienst der vesting begon te vreezen; alle middelen werden ook in het werk gesteld, om de vermoedelijke oorzaak op te sporen, gelijk U.E. zich zal kunnen overtuigen uit het gevraagd rapport van den Kapitein Hennequin, dat ik de eer heb hierbij in originali over te leggen. Uit dat rapport blijkt dan ook, dat de reden van het bijna geheel ophouden dezer kwaal is toe te schrijven aan de bevolene voorzieningsmaatregelen, als:

1. Eene ruimere huisvesting van de troep;
2. De *ventilateurs* in alle vertrekken aangebragt; en
3. Het doen inkwartieren eener kompagnie in de voorstad *St. Pieter*, ten einde zoodanige manschappen, welke het Hospitaal verlaten, tot hun volkomen herstel, gedurende eenigen tijd, bij deze kompagnie in subsistentie te doen stellen.

„Daar nu de geneeskundige behandeling sedert jaren geene verandering van eenig belang heeft ondergaan, kan men het er wel stellig voor houden, dat vooral het bevorderen eener meerdere doorstraling van lucht, als ook het genot der buitenlucht voor de reconvalescenten, de hoofdoorzaken zijn, waaraan de buiten verwachting verwijderde oogkwaal te wijten is."

Ook in volgende jaren genoot de Opperbevelhebber de voldoening, dat de ziekte zoo goed als verdwenen bleek, zoodat hij den 21sten November 1837 het volgende aan *Oorlog* kon berichten:

„Voor eenige dagen werd aanvraag gedaan tot het binnenkomen van den doctor Kerkhof uit Antwerpen, doch vermoedde, dat zekere offi-

cier van gezondheid De Kirchhof, geboren te Heerlen, in deze provincie, en schrijver van verschillende geneeskundige werken, bepaaldelijk over de oogziekte, welligt dezelfde persoon konde zijn, zoo als dan ook later is gebleken. Ofschoon niets te zijnen laste bekend, is hem de toegang, als in Belgische dienst, geweigerd; daarenboven moet het een praatziek, woelig mensch zijn. Hoogstwaarschijnlijk was zijn oogmerk om in persoon te onderzoeken, welke de oorzaken of aangewende middelen zijn, dat bij deze bezetting, geene oogziekte meer bestaat, alzoo het getal van tien ligte oogzieken, niet noemenswaardig is; terwijl daarentegen, volgens de Belgische dagbladen, bijna 2000 militairen daarmede zijn aangedaan, waarvan 700 in het hospitaal te Namen en in het kamp van Beverloo. Voorzeker moet het opzien baren, dat men, in het zoo digtbij gelegen Maastricht deze schrikkelijke kwaal heeft kunnen meester worden."